

דור ה-Y בישראל, פרק 5 החיים במינוס - צריכה בכל מחיר

תמר אלמוג, עוז אלמוג

נוצר ב-10/9/2013

קונים וקונים

הקנייה כבילוי

ה-Y ניקים מרבים לבלות בחנויות, בקניונים ובאתרי קניות, עוקבים בעניין אחר מותגים ומוצרים חדשים שנכנסו לשוק (בעיקר מוצרי אופנה ואלקטרוניקה), ותופסים את הקניה בעיקר כבידור ובילוי בצוותא. הם גדלו לתוך עידן הקניונים והפכו לקניינים נלהבים.

צעירים בישראל
עוז אלמוג

השפע העצום בחנויות, הדחף והפיתוי לשדרג כל הזמן את המוצרים האלקטרוניים וסף הריגוש העולה - מדרבנים צרכנות בולמית. אם יציאה למסעדה, נופש בבית מלון, טיסה לחו"ל ומשחקים אלקטרוניים נחשבו בעבר לפסגת האושר, הרי כיום, הדור שצרך את הבילויים הללו כבר מגיל צעיר נזקק לדברים מרגשים ויקרים יותר. יתרה מזאת, מי שהתרגל לבלות (על חשבון ההורים) מגיל צעיר, רואה בהוצאות הבילוי חלק בלתי נפרד מסל הצריכה שלו. ואכן, יציאה לבילוי לפחות פעמיים בשבוע כבר, במסעדה או בבית קפה ("בלי לעשות חשבון לכל צ'ייסר") אינה נתפסת אצל הצעירים כמותרות, אלא כצורך בסיסי.

פלא שוק מוביל

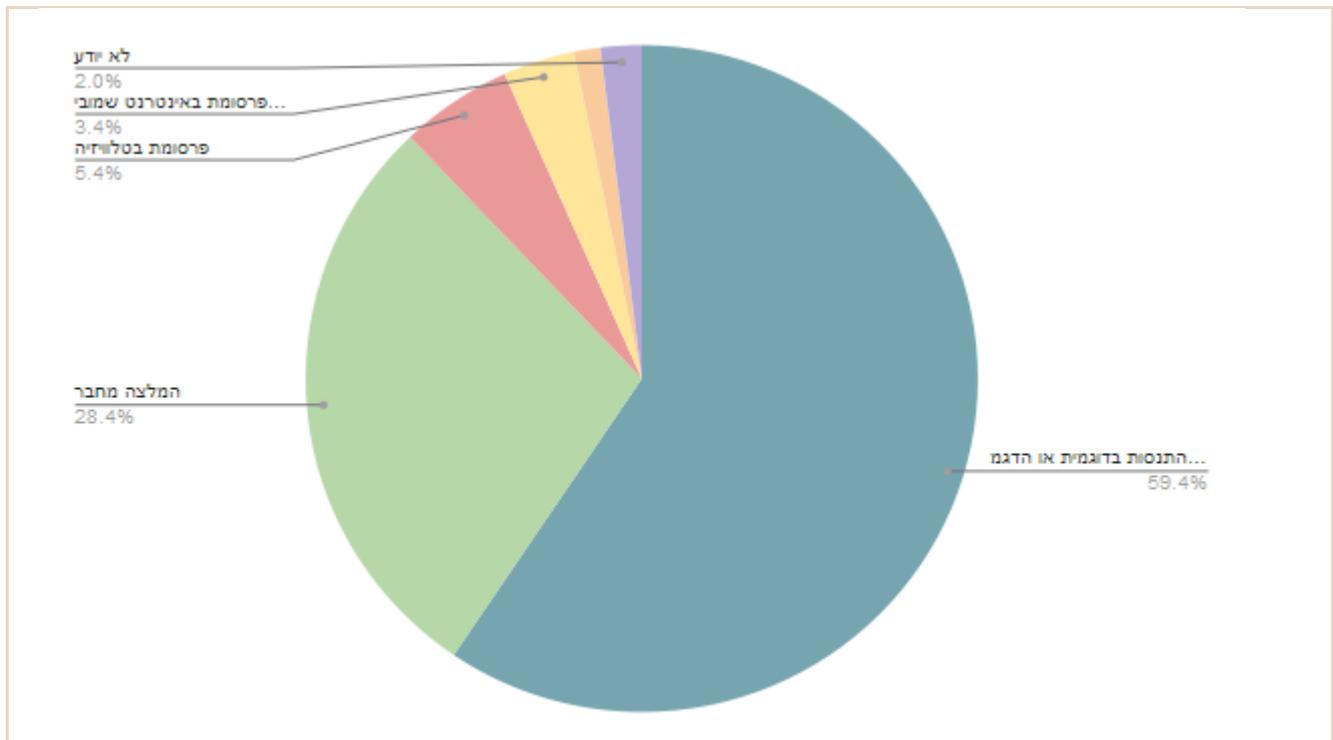
כיוון שאנשים צעירים מטבע הדברים מרוסנים ומאופקים פחות מאנשים מבוגרים וכיוון שכוח ההשפעה של צעירים על הוריהם עולה בשנים האחרונות, ה-Y ניקים נחשבים לפלא השוק המבוקש ביותר כיום בעולם וכמי שמכתיבים את הטון עבור היצרנים. רבים ממשרדי הפרסום מחזיקים מחלקות מיוחדות לצעירים.¹ מחקרים מראים שהדנ"א של הפרסומות ברחבי העולם מורכב בעיקר מעולמות תוכן שמעניינים את הצעירים, כמו: אופנה, ספורטיביות, מוזיקה, מערכות יחסים ומיניות. בעבר מפגשי צעירים המוניים אורגנו בעיקר על ידי מפלגות ותנועות נוער: פסטיבל המחולות, צעדות עממיות וכדומה. היום אלה בעיקר אירועים של חברות פרסום ושיווק, כמו: כפר קוקה קולה (Summer love camp), פסטיבל גולדסטאר או לילות גינס (Guinness nights).

מבוגרים שצורכים מוצרים של מתבגרים

אחד מסימני ההיכר שלהם כצרכנים הוא קנייה של מוצרים שנחשבו בעבר כמיועדים למתבגרים בלבד (בעיקר

בתחום הלבוש, האוכל והבידור). באופן כללי הם מחבבים מוצרים שליוו את ילדותם בשנות השמונים והתשעים ומתגעגעים לכאלה שנעלמו מהשוק. קל לשווק להם מוצרי ילדות כיוון שהם אוהבים לשחק וכיוון שהם אינם מתביישים או נבוכים מלהישאר ילדים-נצחיים.²

מה הדרך הכי טובה לשכנע אותך לרכוש מוצר חדש?

מקור: גלובס, מדגם ו-ZOOZOO. מאי 2008. מחקר Life & Style בקרב בני 20-30.

קניינים דיגיטליים

יתרונם המרכזי של ה-Yניקים כקניינים הוא בקיאותם וזריזותם במדיום האינטרנטי.³ הם למעשה הדור הראשון שאיננו נרתע מקניה דיגיטלית ועושה ברשת שימוש מושכל: סקרי שוק והשוואת מחירים (באמצעות אתרים יעודים, המלצות חברי פייסבוק, סרטונים, בלוגים ועוד), עדכונים שוטפים על מבצעים והטבות (במקרים רבים הקניה ברשת זולה יותר בשל התחרות הפתוחה והיעדר עלויות תיווך). באופן כללי יש להם תודעה צרכנית מפותחת, במובן של מה והיכן שווה לקנות, והם מרבים לשוחח זה עם זה בנושא ולחלק טיפים - חנויות, מוצרים חדשים, מחירים, הנחות, שירותי תמיכה וכדומה.⁴

קונים בכסף שאין להם

אף של-Yניקים יש תודעה קניינית מפותחת ועל אף שהם יודעים לעשות סקרי שוק ולהוציא מהכסף שלהם את המקסימום, רבים מהם קונים בצורה לא שקולה ולא מדודה. בראיונות הרבים שקיימנו עם הורים של בני דור ה-Y וכן עם יועצים פיננסיים מתחומים שונים עלתה הטענה שצעירים היום צורכים הרבה מעבר ליכולות שלהם ומרבים להיקלע לקשיים כלכליים (הן כרוקים והן כזוגות צעירים). במקרים רבים ההורים נאלצים לכסות גרעונות שנגרמו בשל פזרנות והוצאות ברחף של רגע. במקרים רבים לא נלקחת בחשבון עלות ההוצאה ומשמעויותיה המצטברות לעתיד ("נוציא עכשיו ואחר כך נראה"). בקבוצות המיקוד שקיימנו וכן ברוב הראיונות האישיים ה-Yניקים הודו שאכן יש להם בעייה כרונית של ניהול תקציבי ותלו את הסיבות לכך בגורמים פנימיים וחיצוניים (ראו

להלן). במשפחות רבות נערכות שיחות קשות את הנושא הזה, אבל נראה שבדרך כלל שני הצדדים מרימים ידיים.

מהן הסיבות שה-Y ניקים נוהגים בפזרנות?

ללא קוד של איפוק

רבים מה-Y ניקים גדלו להורים שידעו עוני ומחסור בילדותם ושעברו מוביליות כלכלית מהירה בשלושת העשורים האחרונים. השפע (לעיתים המדומה) שניתך על ההורים מכל עבר, לצד המניפולציות התקשורתיות ותרבות העדר, כלכלו את דעתם. ההורים בולעים את העולם כמו ילד שניתן לו להגשים פנטזיות ומוציאים כסף ללא חשבון. למודל הזה של ההורים יש השפעה מרחיקת לכת על ילדיהם, שגדלו ללא קוד של איפוק ואשר הורגלו לצרוך מכל הבא ליד.

בילוי-פיצוי

צעירים רבים גם רואים בהוצאות הבילוי שלהם מעין פיצוי על תקופה של לחץ בצבא ובלימודים. תפישת העולם שלהם היא שמי שעובד תקופה קשה ותובענית (בעיקר למען החברה) ראוי לקבל תגמול כלשהו. הקנייה היא סוג של תגמול. רבים חשים שבמאמץ בצבא ובלימודים הם גם מגשימים להוריהם חלום ולכן מגיע להם פינוק.

גם וגם

צעירים רבים מתקשים לברור בין אלטרנטיבות בין השאר בשל העובדה שהם הורגלו מקטנות לקבל הכל. הוריהם לא תבעו מהם לוותר עבור משהו כדי להשיג משהו אחר. מרואיינים רבים חזרו על הביטוי "גם וגם" - לעיתים ברצינות תהומית ("למה לוותר? אני רוצה ליהנות מכל העולמות") ולעיתים בביקורת ואפילו הומור עצמי ("אני יודע שצריך לוותר אבל ממש קשה לי"). צעירים רבים פשוט לא פיתחו את המודעות הבוגרת והאחראית לעובדה שכל קנייה היא למעשה בחירה פיננסית שכרוכה בויתור ובאובדן מחושב. הם מניחים שאפשר יהיה גם לקנות עכשיו וגם לקנות אחר כך.

בלוגרית צעירה: "אני תמיד רוצה יותר. זו התרבות (תרבות הצריכה, נו). זו כנראה המכה האמיתית של הדור שלנו. בעולם שבו LESS הוא פשוט... LESS. אני רוצה יותר. אני רוצה מלתחה מעודכנת, בית עם נוף או לכל הפחות דירת 3 חדרי שינה ומשכנתא סבירה, אולי אני רוצה להמשיך ללימודי תואר שני ודוקטורט, אני רוצה לטייל בעולם, אני רוצה להמשיך לשתות אספרסו, אני רוצה לקנות מכונת אספרסו. אני רוצה לתת לילדים העתידיים שלי את הגחמות העתידיות שלהם, את החינוך הטוב שמגיע להם, את החוג הבלט ג'ודו ולימודי הפסנתר, לשלם חשבונות, לצאת למסעדות מדי פעם (סושי זה יקר). רוצה עוד."⁵

חיים בשביל ליהנות

דור ה-Y הוא הדור הראשון שגדל בחברת שפע, עם תפיסה הדוניסטית שאומרת: חיים בשביל ליהנות, ונהנים בעיקר באמצעות קניות ובילויים. לכן טבעי שבני הדור לא פיתחו את הרסנים שאפיינו דורות שחיו בתקופה שבה הוצאת כספים על הנאות רגעיות נחשבה בזבוז וקלות דעת. אם בעבר קוד ההסתפקות במועט ובהימנעות מראוונות וניקור עיניים היה מרכזי בחינוך המשפחתי והבית ספרי, הרי שהיום מערכת החינוך כלל לא עוסקת בזה. אדרבא, בבתי ספר רבים הפעילויות החברתיות (בעיקר מסיבות הסיום) מצטיינות ב"שואו אוף" בזבזני.

בלוגר בן 30: "הרי כולנו חיים בדרך כלל קצת מעל הפופיק, כולנו מרשים לעצמנו יותר ממה שאנחנו יכולים באמת, לא? אז למה אף פעם לא נתנו לנו כלים להתמודד? למה בכל שנות הלימוד שלי, שהיו לא מעט, אפילו קורס אחד או מילה אחת לא הוזכרה בעניין הזה?"⁶

לא ידעו מחסור

העובדה שצעירי דור ה-Y לא ידעו מחסור אמיתי בחייהם מונעת מהם תחושה אובייקטיבית אודות מצבם הכלכלי האמיתי והכרת תודה על מה שניתן להם ולא ניתן להוריהם (לרבים אין פשוט מודעות היסטורית - למשל לחיים

בתקופת הצנע או האינפלציה הדוהרת). כשצעירים היום מתלוננים ש"הם לא גומרים את החודש" הם מתכוונים גם לאייפון עדכני, לביילי שבועי כבר ואפילו לצימר בצפון ולנופש שנתי בחו"ל. האומנם אלה מוצרי יסוד של התקופה? ייתכן שכן, אבל עדיין נותרת השאלה מי בדיוק אחראי על המימון שלהם? מה שברור זה שחסרה להם פרספקטיבה: הן לגבי מה שהיה מקובל בעבר והן לגבי רמת החיים המקובלת ברוב העולם (כולל העולם המערבי). ספק אם הם מודעים עד כמה שפר גורלם ביחס לרוב בני גילם בעולם. אגב, תרמילאים שראינו הודו שרק בהיותם בארצות עניות הם הבינו בפעם הראשונה באיזה שפע הם חיים בארץ ועד כמה הם ברי מזל. "אני מתביישת בכל הפעמים שפתחתי את המקרר בבית והתלוננתי שאין מה לאכול" אמרה לנו תרמילאית בנפאל. אבל דומה שהתוכנה הזאת אינה מחזיקה מעמד זמן רב אחרי החזרה הביתה.

כסף כיס לעד

צעירים בישראל
עוז אלמוג

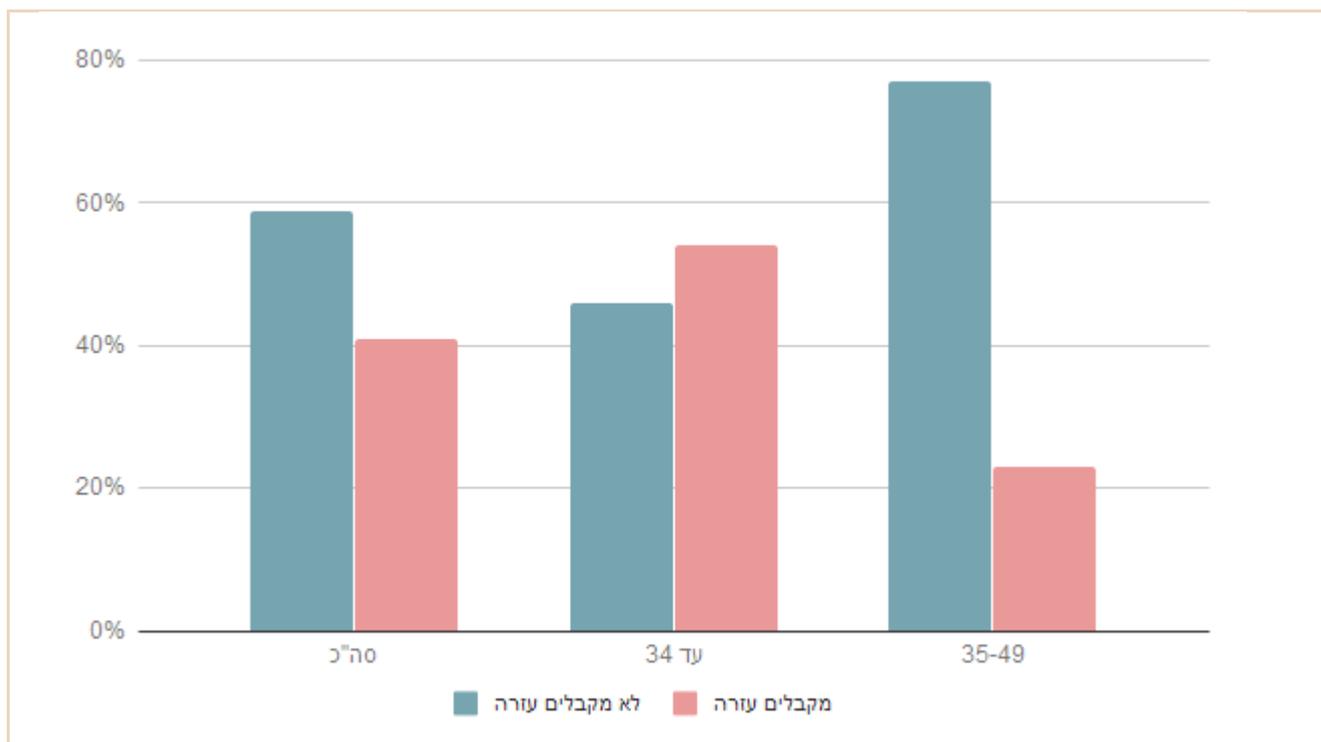
מחקרים שנעשו בעולם המערבי בשנים האחרונות מצביעים על כך שגיל העצמאות והיציבות הכלכלית עולה עם הזמן.⁷ אחד הביטויים של התופעה הזאת היא תלות שכיחה של צעירים בשנות העשרים ואף השלושים לחייהם, אפילו כאלה שעובדים במשרה מלאה, בתמיכה כלכלית של הוריהם.⁸

בחברה הישראלית היה מקובל מאז ומעולם לתמוך בילדים על פי מסורת "הבן יקיר לי", אבל נראה שבשנים האחרונות המגמה הזאת עלתה מדרגה.⁹ אם בעבר היה נהוג שההורים מסייעים לילדיהם בהוצאות גדולות, כמו חתונה ודירה, הרי היום הורחבה התמיכה גם לצורכי היומיום השוטפים - שכר דירה או משכנתא, קניית מכשירי חשמל ואפילו מילוי המקרר בפרודוקטים ובמאכלים

מוכנים ממטבחה של אמא (הם אוהבים שניצלים ותוספות). במשפחות רבות נהוג להעביר סכום קבוע מדי חודש לילדים-המבוגרים,¹⁰ והורים רבים אף תורמים למימון חופשות משפחתיות של ילדיהם ונכדיהם.¹¹

גם אחרי החתונה יש לא מעט זוגות צעירים שממשיכים לקבל תמיכה מההורים על בסיס קבוע ובמקרים רבים גם הסבים והסבתות נותנים כתף. הנה כי כן, סקר מקיף שנעשה עבור העיתון כלכליסט מצא כי לא פחות מ-87% מההורים מדווחים כי הם מעניקים לילדיהם סיוע כספי קבוע, מדי חודש, ו/או מסייעים להם בהוצאות חד-פעמיות גדולות.¹² חשוב להדגיש שבסקר הזה נבדקה רק העזרה שניתנת לילדים בוגרים, שהם הורים לילדים, כלומר כאלה שכבר יצאו מהבית לחיים עצמאיים משלהם. כלומר, לא מדובר בסיוע לילדים חיילים, סטודנטים או רווקים (ששיעורם מבני הדור גבוה), ולא בסיוע למי שמתגורר בבית הוריו מסיבות כלכליות. אם היו מחשיבים גם את האוכלוסייה הזאת, שיעור התמיכה היה מן הסתם מזנק. מטבע הדברים ככל שהכנסת הילדים גבוהה יותר כך שיעור התמיכה בהם מצד ההורים פוחת, אבל מה שמעניין זה שהסקר מוכיח שהתמיכה לא נעלמת גם כשהילדים מרוויחים יפה.¹³

האם אתה מקבל כיום עזרה כלכלית כלשהי מהוריך?

מקור: דרוקמן, ירון. 5.5.2014. 66 לישראל: צעירים ימניים, מבוגרים מסודרים. Ynet.

נתונים: סקר מיוחד שנערך עבור ynet על-ידי מכון רפי סמית. הסקר נערך בקרב 500 גברים ונשים כמדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת (בני 18 ומעלה).

הערה: אפשר להניח שהנתונים על הצעירים היו מובהקים יותר אם היו נבדקים ללא הכללת אוכלוסיית החיילים.

חשוב לציין כי הסיוע הכלכלי השוטף לא ניתן רק על ידי הורים וסבים בעלי אמצעים ועודפי כספים, אלא מקובל גם בשכבות מבוססות פחות.¹⁴

אב בן 56, שמסייע לבתו בת ה-30, נשואה ואם לשתיים לכלכליסט: "אמרתי לה שלא תפסיק ללמוד כי קשה להם כלכלית, אז אני משלם את שכר הלימוד שלה. כשאני עושה קניות אני מוסיף עוד 50% לקנייה בשבילם, ואם יש הוצאות מיוחדות - צריך מחשב, סורגים בבית - אני משלם". לפני כמה שנים הוא נתן להם את האוטו החדש שלו. "אמרתי להם: כשאצטרך תשאילו לי. האוטו אצלם, אני הטרמפיסט."¹⁵

מהסקר עולה גם שהסיוע הכלכלי של הורים לילדיהם הבוגרים מלווה ברגשות מעורבים, משני הצדדים. ההורים רואים את המצוקה הכלכלית האמיתית שבה נמצאים ילדיהם, והם עוזרים להם בשמחה, אבל במקרים רבים מתלווה לסיוע תחושה לא נוחה שהילדים מפונקים, חסרי אחריות כלכלית ומסתמכים יותר מדי על העזרה של ההורים.

אב כתב ב-Ynet דעות: "צעירים וצעירות יקרים, הבעיה שלכם היא לא יוקר המחיה אלא שאתם מפונקים. אתם בכינים שדורשים עזרה מכל העולם - מההורים, מהמשלה, מהעירייה, מהדוד העשיר מאמריקה, מהבכירה במפעל הפיס שלא זורקת חומרים רעילים. רק מעצמכם אתם לא מבקשים דבר. [...] אתם מבזבזים את הכסף על חתונה מפוארת, בר אקטיבי, מעצב שיער פסיבי, וגם ירח דבש." התגובות לכתבה נחלקו בין צעירים מתנגדים להורים תומכים. התגובות התומכות היו בסגנון: "בול לא יכולתי לנסח יותר טוב" או "כל הכבוד, הוצאת לי את המילים מהפה."¹⁶

ההורים רוצים לסייע לצעירים ולהקל, אבל מתמודדים בעצמם עם שכר או פנסיה שנשחקים ועם יוקר המחיה המאמיר, ונדרשים לעתים לוותורים גדולים כדי לעזור לילדים.¹⁷ הנה כי כן, כמחצית מההורים שרואיינו לסקר

דיווחו שהעזרה לילדים פוגעת במצבם הכלכלי במידה בינונית עד רבה.¹⁸ אחד ההורים התבטא כך: "אנחנו נקרעים ועושים ויתורים, אבל משתדלים לעזור כמה שאפשר. פעם הייתי יוצא לחופשות שלוש פעמים בשנה וויתרתי על זה. לא קונה בגדים, נעליים, אני אפילו כבר לא הולך למסעדות. רכב לא החלפנו הרבה זמן. אנחנו דוחים כי עכשיו אנחנו עוזרים לילדים, ויוקר המחיה שקפץ משפיע גם עליי וגם עליהם. הסיוע הכספי הזה טוען את כל היחסים הטעונים ממילא בין הורים וילדיהם בצבעים נוספים של הכרת תודה ותלות, תחושות אשמה וחמדנות."¹⁹

מהן, אפוא, הסיבות לתלותו של דור ה-Y בהורים בתחום הצריכה השוטפת ולנטייתם של ההורים לתת ברוחב לב, ליעיתים גם במחיר קורבן לא מבוטל?

החיים יקרים

יוקר המחיה מקשה על צעירים, ובעיקר על משפחות צעירות, לגמור את החודש. גם העלייה בציפיות המקובלות לגבי מהי רמת חיים סבירה משפיעה בכיוון.

נצמדים לסינר של ההורים

יש הגורסים כי המגורים עם ההורים עד גיל מבוגר יוצרים מעין חוסר אונים כלכלי כרוני, זאת כיוון שהצעירים לא מתנסים "בחיים האמיתיים" ואינם מורגלים בהתמודדות עם הוצאות שוטפות. אחד המרואיינים אמר לנו: "לא מתרגלים 'הכנסות והוצאות' כשגרים אצל ההורים. רק כשאתה גר בדירה משלך אתה מגלה שיש ארנונה, שהחשמל יקר וגם... שהכלים באיזשהו שלב נגמרים..."

רווקות מתמשכת

אפשר גם שהרווקות המתמשכת תורמת בכיוון, כי היא מרגילה את הצעירים לניהול תקציב אישי ולא זוגי-שיתופי. בעבר היה נהוג להתחתן בגיל צעיר ולייצר תקציב משפחתי משותף. היום, לעומת זאת, כל אחד מבני הזוג מביא את ההרגלים ואת ההכנסות שלו לקשר הזוגי ובמקרים רבים לא נוצר שיתוף פעולה כלכלי יעיל.

עלייה בשיעור הגירושים

גם שיעור הגירושים בגילאים צעירים, הנוסק בשנים האחרונות, תורם לתלות הכלכלית הכרונית בהורים. כידוע, אנשים שמתגרשים יורדים מנכסיהם, בעיקר כשמדובר בזוגות צעירים עם ילדים. במצב הזה המשפחה מתגייסת לעזור והתלות הזאת ממשיכה זמן רב גם בגלל הדאגה לנכדים.

כסף פנוי

העלייה בתוחלת החיים "מעכבת" את הירושה של ההורים, שהיתה אמורה לעבור לילדים בגיל ההתבססות הכלכלית שלהם. לכן ההורים מתחילים לחלק את הירושה לילדיהם ולנכדיהם בעודם בחיים, באופן ישיר ועקיף.²⁰

השקעה בדור ההמשך

שיעור המשפחות המוביליות (מעמד הביניים החדש) גדל באופן משמעותי בעשורים האחרונים. אחד המאפיינים של השכבה הזאת הוא השקעה גדולה בדור ההמשך, מתוך מגמה למנף את המשפחה כולה ולהגשים חלומות.

הצורך לרצות

הורי דור ה-Y הרגילו את ילדיהם מגיל צעיר בעיקר לקבל. אפילו כוס או צלחת להוריד מהשולחן אחרי ארוחה לא ביקשו מהם. בכל פעם שהילדים פלטו "בא לי" ההורים מיהרו למלא את משאלתם כעבדים נרצעים. מי שהתרגל אפוא בילדותו רק לקבל עוד ועוד, ולא לתת דבר בתמורה, ממשיך באותו דפוס גם בגיל מבוגר.

תפיסת הילד במרכז מדרבנת הורים להקל ככל האפשר על חיי הצעירים ולרצות אותם בכל דרך אפשרית, כולל חומרית, גם בכגרותם. רבים גם תופסים את צאצאיהם הבוגרים כילדים שעדיין לא התבגרו, ונוצרת כאן מעין ציפייה שמגשימה את עצמה.²¹

במקרים רבים ההורים גם חשים אשמים על הזנחת הצאצאים בתקופת ילדותם, בשל שעות עבודה ארוכות או גירושים, ולכן מנסים לפצות או "לקנות" את אהבתם באמצעות סיוע כלכלי מתמשך כשהם מבוגרים.

משלמים על הבילוי המשותף

הורים וילדים בוגרים מרבים לבלות ביחד (בבתי קפה, במסעדות, במלונות וכו') ומערכת היחסים החברית שנוצרת ביניהם מביאה לאי נעימות שנובעת מכך שלהורים יש כסף רב יותר לבילוי. כדי להקטין את הדיסוננס וליצור אווירה "שוויונית" בין ה"חברים", ההורים משלמים על הבילוי המשותף ומזרימים לילדיהם הבוגרים "כסף כיס".

האושר שבקבלה מול האושר שבנתינה

הורים רבים מדחיקים את המשמעות האמיתית של התלות של ילדיהם.²² אחרים מכירים בעובדה שהם "מרעילים" את ילדיהם בנתינה האינסופית ומוטרדים מכך, אבל באותה נשימה הם מודים שבלתי אפשרי מבחינתם לנתק את חבל הטבור, בין השאר בשל החרדה שילדיהם אינם עצמאיים מספיק.

קבלן בן 58: "קשה לי לראות שלילדים שלי יש הרבה פחות כסף ממני. אבל באותה מידה קשה לראות את חוסר האחריות והזבזבנות שלהם. מה בדיוק הם חושבים שיקרה כשאני לא אהיה כאן? מי יתמוך בהם? זה משגע אותי. אני ואשתי יודעים שאנחנו מתנהגים כמו סוחרי סמים. אנחנו נותנים להם את הסם שהם צורכים אבל באיזה שהוא מקום זה יושב עלינו שזה מכניס אותם עמוק יותר לבור. קשה לי גם לדבר איתם על הנושא הזה, כי אני חושש להיראות קמצן וקטנוני. אבל אני יודע שזה לא יכול להימשך עוד הרבה זמן."

איש נולדן בן 52: "הסיוע שלנו מוריד את הצורך של הילדים להתאמץ לפתח קריירה. הם רוצים להצליח ולעשות כסף אבל בלי המאמץ הכרוך בכך."

למעשה אפשר לומר שיותר משהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להיניק.²³ בעולם מנוכר ובודד, הילדים הם העוגן האחרון של אהבה והנתינה משרתת במובן זה צורך עמוק של ההורים.²⁴ למעשה נוצרה כאן מעין תלות הדדית או מעגל קסמים, שעונה על הצרכים הפסיכולוגיים של שני הצדדים. "לאורך עשרות הראיונות שקיימתי עם הורים וילדים", כותבת העיתונאית קרן צוריאל הררי, "התרשמתי שהכסף שעובר ביניהם משמש גם כמין הארכה מלאכותית ומאוחרת של חבל הטבור. לילדים זו הזדמנות להשיל מעט מהאחריות של עולם המבוגרים וליהנות מהתחושה שיש להם גב. מבחינת ההורים זו דרך להמשיך להיות נחוצים, משמעותיים ומעורבים".²⁵ "זו מערכת מתגמלת מכל הכיוונים, כך שאף אחד לא רוצה לצאת מהקן, וההורים לא רוצים לשחרר". אומרת ד"ר דנה שי, ראש המכון לקשר הורה-תינוק במרכז הבינתחומי הרצליה. "הילד אולי מתבגר, אבל הוא נשאר ילדי, וההורה ממשיך 'ליילד' אותו".²⁶

רבים מה-Yניקים עיוורים למחיר שהוריהם משלמים או ישלמו לעת זקנה על "השנור" שלהם. הם גם לא מפנימים שהתמיכה בהם באה במקרים רבים על חשבון הביטחון הכלכלי של הוריהם. כיוון שהורגלו לחשוב שלהורים יש תמיד כסף זמין עבורם הם מניחים שהסיוע לא ייפסק ולא אמור להיפסק לעולם. לא מעט מרואיינים סברו שהתמיכה בהם היא הכרח מוסרי כי הם נקלעו לתקופה קשה יותר מזו שבה חיו הוריהם כאשר היו בגילם.

צעיר כותב ב-Ynet: "עובדתית, הרור היום עובד הרבה יותר בשביל הרבה פחות. [...] בעוד שדור ההורים נהנה מביטחון תעסוקתי מלא, קביעות ופנסיה, העובדים כיום תלויים על בלימה וניתנים למחזור בכל רגע. העסקה דרך עובדי קבלן ובחוזים אישיים מבטלת את מחויבות המעביד לזכויות העובד המעוגנות בחוק."²⁷

עו"ד רועי מקלר, מרצה במכינות קדם צבאיות ומנהל תכניות ממשל בג'וינט: "הצעירים הללו מרגישים דפוקים: הם החמיצו את השנים היקרות שלהם בצבא, כאשר אף אחד שם למעלה לא טורח לסייע להם כשהם חווים את חוסר הצדק החברתי-כלכלי ביציאה לאזרחות. הסטייט אוף מיינד שלהם הוא: 'עכשיו מגיע לי. גם אם המשמעות היא שההורים יממנו אותי לכמה שנים טובות'. כך נוצר מצב שבו ההורים ממנים את אולת היד של המדינה".²⁸

מאחורי חוסר האיזון הזה עומדים גם הבדלים תרבותיים. אם דורות קודמים בישראל חונכו על ברכי התפיסה שהאושר בחיים מושג באמצעות נתינה, הרי דור ה-Y חונך על ברכי התפיסה שהאושר מושג באמצעות קבלה (בצירוף הבעה של שביעות רצון). לכן, במקרים רבים שני הצדדים לכאורה שמחים מהעסקה הבלתי מאוזנת (בהיבט החומרי). הבעיה היא שהאושר שבנתינה שונה באופן מהותי - הן בהיבט הפסיכולוגי והן בהיבט המוסרי - מהאושר שבקבלה, וההרגל שהאחרון יוצר גובה מחירים ברמה האישית והחברתית כאחד.

מטפלים משפחתיים שראיינו טענו שנוצר כאן מעין מעגל קסמים מסוכן: הסיוע של ההורים לא רק שלא מקל על הילדים לצאת לעצמאות, אלא שהוא יוצר תלותיות. הילדים מסתמכים מראש על תוספת התקציב שהם מקבלים מהוריהם ומבזבזים גם אותה. גם המוטיבציה לחסכון נפגעת.

אורית-קלייר ארזי, מנכ"ל BossProblem, פורטל "להצלחה בעבודה":
 "לצעירים אני אומרת: אתם לא מתביישים? לא מספיק גידלו אתכם, נתנו לכם כל מה שיכלו, עכשיו אתם רוצים עוד? עד מתי? זה פשוט לא מוסרי: שחיקת (שלא לומר מחיקת) הפנסיות במספרות הבזויות של ספרי-הצמרת, הלא הם הטייקונים-הכוכבים, משמעה שיש סיכוי סביר שהכסף ייגמר לדור ההורים, הרבה לפני שהחיים ייגמרו. להורים אני אומרת: השתגעתם? את כל החינוך שלכם אתם מורידים לטימיון כמו-ידיכם! בסינדרום מינכהאוון הזוי, אתם מבצעים רגרסיה ומכשילים את סיכויי ההישרדות הכלכלית והרגשית שלהם לכל חייהם! [...] אז תפנימו: אתם לא הפתרון, אתם חלק מהבעיה. אז האם יש פה מניפסט ספרטני? קריאה לסבל? למחסור? חלילה וחס! טבעי, נחוץ ואף רצוי שכל אחד ישאף ליותר ממה שהיה להוריו. זוהי מוטיבציה מצויינת להישגים. אבל כרי לממשה, צריך לפעול! לעשות! לשנות! קודם כל את עצמי. ואי-אפשר לעשות זאת במצב של פרזיטיות. גם לא במצב של התקרבות. אצל הלוקים בו, הפינוק הילדותי הזה של מגיע-לי-לחיות-ברוחה-מקסימלית-כבר-כאן-ועכשיו-גם-אם-לא-עשיתי-דבר-לשם-כך, מסתיר עיוותים מהותיים בתפיסת העולם ברמת הפסיכולוגיה, כלכלת הפרט ושוק העבודה. ראוי להם להגדיר מחדש "מחסור". [...] כשצעירים היום מתלוננים ש"אינם גומרים את החודש" הם לא מתכוונים להרפת רעב. הם מתכוונים להעדר יכולת לממן צימר בצפון, מכונית משנתון חדש יותר או איפון ערכני. היש רע בלרצות ולהשיג את כל הנאות החיים האלה? בטח שלא! רק צריך להבין את ההבדל העצום בין מה שהכרחי לקיום, והעדרו אכן מצדיק תחושת "אין" (ומבלי ליפול לקורבניות), לבין מה שהוא אקסטרא, שהעדרם אינו מצדיק תחושה זו."²⁹

צעיר כותב במאקו: "יחסים המבוססים על רכוש לנצח יעוררו רגשות של ניצול ויבחינו באופן ברור בין מי שיש לו למי שאין לו. אם ההורים לא מתפכחים ומבינים שהם משמשים כבנק-קט אז הצד העושה, שמפסיק להתייחס לכסף כסמל לדאגה והופך אותו למקור פרנסה למפונקים, מבין שהוא יכול להמשיך ולקחת בלי הגבלה."³⁰

החיים בקומבינה

ההוצאות הכבדות על מחיה יומיומית מול ההכנסות הצנועות היו אמורות להוביל רבים מה-Yניקים לחיי עוני. בפועל זה בדרך כלל לא קורה, ולא רק בשל תמיכת ההורים אלא בעיקר כי הם למדו לתמרן ולא לתר ופיתחו טכניקות שונות של הישרדות עירונית, המבוססת על כללי המשחק בעיר הגדולה ובשוק הצריכה. כך למשל, הם "מתחזקים" במשקה אלוהולי לפני הכניסה למועדון הריקודים או לבר (כדי לא לשלם מחיר מופקע על השתייה); הם מרבים לחלוק ביניהם על בסיס הדדי בסגנון: אתה תסיע ברכב ואני אביא אלוהול; הם מוכרים בלוח 'יד2' כל מה שלא נחוץ להם במייד; הם מממשים נקודות, קופונים וזיכויים ברכישות ובמקומות אוכל ובילוי; בעלי עסקים רבים עובדים על העיקרון של "חבר מביא חבר" או "1+1" ולבני דור ה-Y הסידור הזה מתאים כמו בירה לחבית. המחשה משעשעת לתופעה הזאת אפשר למצוא בדפי פייסבוק של סטודנטים שמדווחים זה לזו בזמן על אירועים וכנסים ברחבי הקמפוס שבהם מוגש כיבוד בחינם. באוניברסיטת תל אביב הרף הזה נקרא "בורקסים בגילמן" על שם

צעירים בישראל

בורקסים בגילמן
קבוצת פייסבוק

בניין מדעי הרוח. באוניברסיטת חיפה "רוגלאך ברביץ" על שם בניין מדעי החברה ובאוניברסיטת בן גוריון "קרואסונים בזוננפלד" על שם אולם מדעי הרוח והחברה.

חלק מקומבינות ההישרדות יושבות בתחום האפור של החוק. למשל, "לסבלט" - להשכיר את הדירה שלהם לכמה שבועות לדייר זמני בזמן החופשות, ללא ידיעת בעל הבית (עצם המושג "סיבלוט" מלשון sub let - שכירות משנה, מאפיין את הדור), או לספסר בדירה ששכרת עם הדייר הבא. הדפוס הזה מזכיר מאוד התנהגות של תרמילאים או לחלופין של נוודים עירוניים והומלסים, שיודעים לקושש מכל הבא ליד ולהסתדר בתקציב מוגבל.³¹

כבר לא חוסכים לעתיד

קוד הערכים הכלכלי שעליו התחנכו הורי דור ה-Y כלל פחות או יותר את הציפיות והמוסכמות הבאות: היה עצמאי מבחינה כלכלית והתפרנס בכבוד; נסה לשמור על יציבות כלכלית כדי שלא תיקלע לטלטלות ולמשברים; אל תהיה פזרן ונהנתן; השתדל לא לנקר עיניים; שים דגש על השקעה לטווח רחוק (למשל השכלה); נסה לשפר את מצבך

הכלכלי באופן עקבי ומדוד; אל תצרוך מעבר ליכולותיך והימנע מהלוואות ומחובות גדולים; שני בני הזוג אמורים לתרום לפרנסה המשפחתית; חסוך ליום סגריר.

עיקר החיסכון של זוג צעיר בישראל הוקדש בעבר לרכישת דירה משפחתית (ברוב המקרים בסיוע של ההורים ובאמצעות משכנתה) ובשלב מאוחר יותר גם לסיוע לצאצאים שיצאו מהקן.

בשנות השמונים, כאשר המשק הישראלי עבר למודל קפיטליסטי יותר של חברה יזמית ופתוחה, עלה בהתמדה שיעור הישראלים שהחיסכון הסולידי נראה להם איטי מדי והם העדיפו לפנות לאפיקים של השקעות ספקולנטיות יותר. אבל עיקר ההשקעה המשפחתית נותב לרוב לאפיקים של תכניות חיסכון עם ריבית צנועה וקרנות פנסיה. כמעט כל הזוגות בקרב מעמד הביניים ומעלה פינו חלק מהשכר החודשי שלהם לטובת חיסכון עתידי.³²

חשוב להדגיש כי קשה מאד לאפיין את דפוסי החיסכון של הצעירים היום מבחינה כמותנית (סטטיסטית) מכמה סיבות:

א. בישראל טרם נעשה מחקר מקיף ושיטתי על הרגלי החיסכון של צעירים בגילאי ה-20 וה-30. יתר על כן, נושא החיסכון לא נחקר בארץ גם בעבר הרחוק (העדר סקרים בתחום) ולכן קשה עד בלתי אפשרי לערוך השוואה סטטיסטית בין דורית בהקשר זה. השוואה מסוג זה מסתבכת עוד יותר כאשר מנסים להכניס לנוסחה משתנים חשובים נוספים (תלויי זמן ומקום), כגון ציפיות כלכליות, סגנון חיים, יוקר מחיה וכדו'.

ב. קיים קושי להשוות נתונים לחו"ל, כיוון שהשירות הצבאי והלימודים האקדמיים בגיל מבוגר (בהשוואה לארצות המערב) דוחים את גיל היציאה לעצמאות כלכלית. גם מסורת ה'טיוול הגדול' משפיעה על תמונת החיסכון, כיוון שחלק גדול מהכספים שנחסכים בזמן השירות הצבאי (כולל דמי פיקדון שמעניק הצבא למשוררים) ובעבודות הראשונות אחרי הצבא, וכן חסכונות לצעיר שנעשו על ידי הורים וסבים/סבתות מיועדים לטיוול הזה, שנעשה לשלב בלתי נפרד בחיי רוב הצעירים החילונים בארץ.

ג. תנאי החיסכון ואפיקי החיסכון משתנים לאורך השנים והדבר משפיע על מוטיבציות ועל העדפות. היום למשל, קשה יותר לחסוך כיוון שהמערכת הבנקאית לא מציעה אפיקים סולידיים של חיסכון. גם מערכת הפנסיה הציבורית נעשתה הרבה פחות נדיבה מבעבר. הכלכלה הישראלית למעשה דוחפת היום את הצרכנים לצרוך בהווה ולחסוך פחות לעתיד.

ד. החיסכון מושפע גם מהציפייה לרווח. היו דורות שחסכו ללא ציפיה להגדיל את ההון העצמי (החזיקו כסף במקום מסתור). היום, כיוון שמקובל לצפות לרווח משמעותי עבור חיסכון (בעיקר ארוך טווח), אנשים בלית ברירה, נוטים יותר להשקיע באפיקים ספקולנטיים ובעצם להמר - כגון מניות (בעבר לא היה מצאי כזה). אגב, יש הסבורים שהשקעה במניות אינה יכולה להיחשב בקטיגוריה של חיסכון כיוון במקרים רבים היא מסכנת את הכסף יותר מאשר שומרת עליו (חלק חשוב מהמוטיבציה לחסוך זה לשמור על ההון עצמי "ליום שחור").

ה. ההגדרה של חיסכון בעייתית ונזילה. כמעט כל אחד מאיתנו (צעירים ומבוגרים כאחד) מחזיק בחשבון הבנק סכום כסף מסויים (בעובר ושב או בפיקדונות מסוגים שונים). אם המאזן בחשבון הוא חיובי ולא שלילי אפשר להגדיר זאת גם כסוג של חיסכון. ואולם יש הגורסים (במידה רבה של צדק) שזה אינו חסכון משום חיסכון יכול להיחשב רק סכום שנסגר לטווח שמעבר למידי ושאינו לשימוש יומיומי. צריך גם להבחין בין חסכונות וקרנות שתלויות באדם עצמו (הוא זה שיוזם ומתחייב להן) לבין קרנות וחסכונות שנפתחות על ידי הארגון המעסיק.

ו. כאשר מאפיינים את החיסכון בהיבט הדורי, לא מספיק לשאול כמה חוסכים (נומינלי ויחסי) אלא גם לאיזו מטרה ולאיזה טווח. חשוב גם לשאול עד כמה החיסכון "קדוש", כלומר כזה שלא נוטים לפתוח ולרוקן מהר. הנה כי כן, רבים מהצעירים חוסכים היום לטווח קצר ולמטרות שבעבר נחשבו למיותרות ואפילו לבזבוז: מימון טיולים ונופשים, רכישה ושדרוג של מוצרי אלקטרוניקה, אופנה ותרבות פנאי וכדומה.

ז. קיים קושי אמיתי להשיג נתונים קשיחים על חסכונות וחסכונות חיסכון כיוון שהבנקים והקרנות אינם נוטים לשתף את הציבור בנתונים הללו. יש גם לקחת בחשבון שבישראל קיימת כלכלה אפורה גדולה וחלק גדול מחסכונות הציבור מוסתרים.

ח. חלק מהסקרים שפורסמו לאחרונה בחו"ל (בעיקר בארה"ב) בנושא חיסכון הדור הצעיר, הם סקרים מגמתיים

להלן יובאו נתונים סטטיסטיים שונים מהארץ ומהעולם על דפוסי חסכון של צעירים (כולל של סקר עדכני שלנו), אבל חשוב להדגיש שעיקר הממצאים שלנו על דפוסי החיסכון של צעירים בישראל התבססו על ראיונות שערכנו עם הצעירים עצמם ועם מומחים ובעלי ניסיון בתחום הכלכלה והבנקאות.

האם גם צעירי דור ה-Y ממשיכים בדפוסי החיסכון שאפיינו את הוריהם ואת הורי הוריהם? כאשר בודקים עד כמה הם ממלאים אחר הציפיות והמוסכמות המושרשות שהיו בעבר ביחס לחיסכון, מצטיירת תמונה מפתיעה, ויש שיגידו מטרידה. מסתבר שה-Y ניקים עצמאיים פחות מבחינה כלכלית מהוריהם (בזמן שהוריהם היו בגילם), ממעטים לחסוך לטווח ארוך ו"עושים מינוס" ללא נקיפות מצפון (המינוס הוא במקרים רבים לא תוצאה של מצוקה כלכלית קיומית אלא תוצאה של חוסר איפוק והוצאה בזבזנית).

בלוגרית צעירה: "בגיל 25 אין לי שקל - ממש באופן מעשי. אני במינוס בערך מהיום שבו פתחתי חשבון בנק. אני זוכרת את הפעם הראשונה שנתתי לזה לקרות, זה היה מלווה באדרנלין רב. עמדתי בפול אנד בר, והיה לי ז'קט ביד. הייתי אז חיילת, שהרוויחה לא פחות מאשר 400 שקלים בחודש, ידעתי שהחשבון ריק, אבל לא יכולתי. כל כך רציתי את הז'קט הזה. אז קניתי. והוספתי חטא על פשע וחילקתי לתשלומים. הייתי במתח בזמן שהמוכרת העבירה את האשראי שלי בסוף, אבל לא עברו למעלה מעשר שניות וספח החתימה כבר יצא. אח, זה עבר. איזו הרגשה. ומאז זה המצב שלי. אני עובדת מלא. המון. ממש. יש לי דלקות בכל האיברים הפנימיים שלי כתוצאה מעומס יתר. ועדיין, אני במינוס. כי ברגע האמת, אין שום דבר שעוצר אותי. אני כבר לא נבהלת."³³

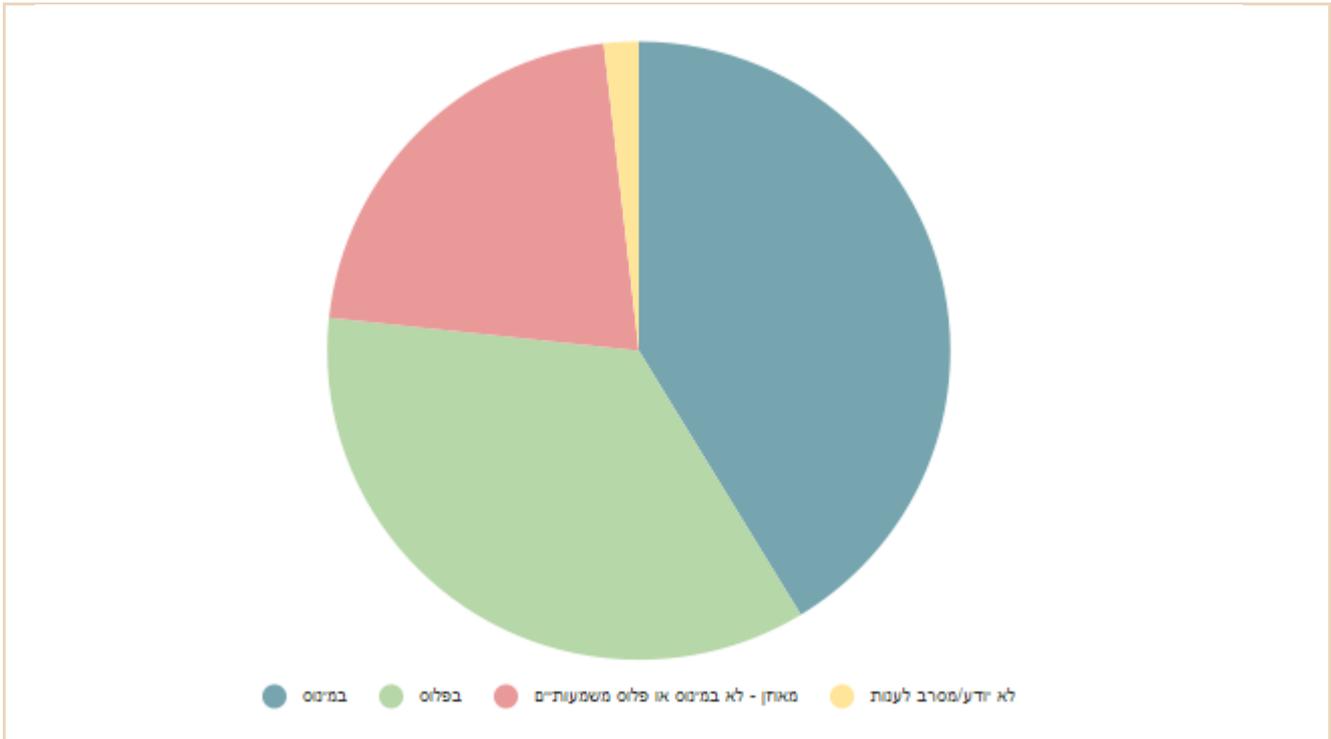
צעירה מגיבה לה: "קראתי בבוקר ונשבעת שזה גרם לי לחשוב פעמיים לפני השמלה החדשה שבסוף ברור שקניתי."

צעירה כותבת בפייסבוק: "חברים הסכום העליון בטבלה (93,000 ₪) הוא סך כל החובות שלי ביום שבו קיבלתי החלטה, עזבתי הכל (כולל משרה טובה מאוד ב-Ynet) וחזרתי לגור עם ההורים, כדי להתמקד בהחזרת חובות. הסכום התחתון הוא סך כל החובות שלי (82,000) כיום, אחרי חודשיים בעכו, בלי אוטו, בלי בילויים, אבל עם כמה קפיצות למרכז.

אל תשאלו אותי איך הגעתי למצב הזה, לא עשיתי משהו מיוחד. פשוט רווקה גרה לבד במרכז תל אביב, מחזיקה אוטו משנת 98 וחתולה משנת 2010. מינוס- הלוואה- שוב מינוס- שוב הלוואה וכו'. גם התשלומים בכרטיסי האשראי וגם כל שקל שההורים נתנו הכנסתי לרשימה. את מי אני מאשימה במצב? תתפלאו, לא את הפוליטיקאים. את עצמי בלבד. צריך לדעת להתנהל נכון בחיים ואני לומדת את זה עכשיו באהבה רבה :) לאט ובזהירות שקל אחרי שקל אחסל את החוב הזה. מבטיחה."

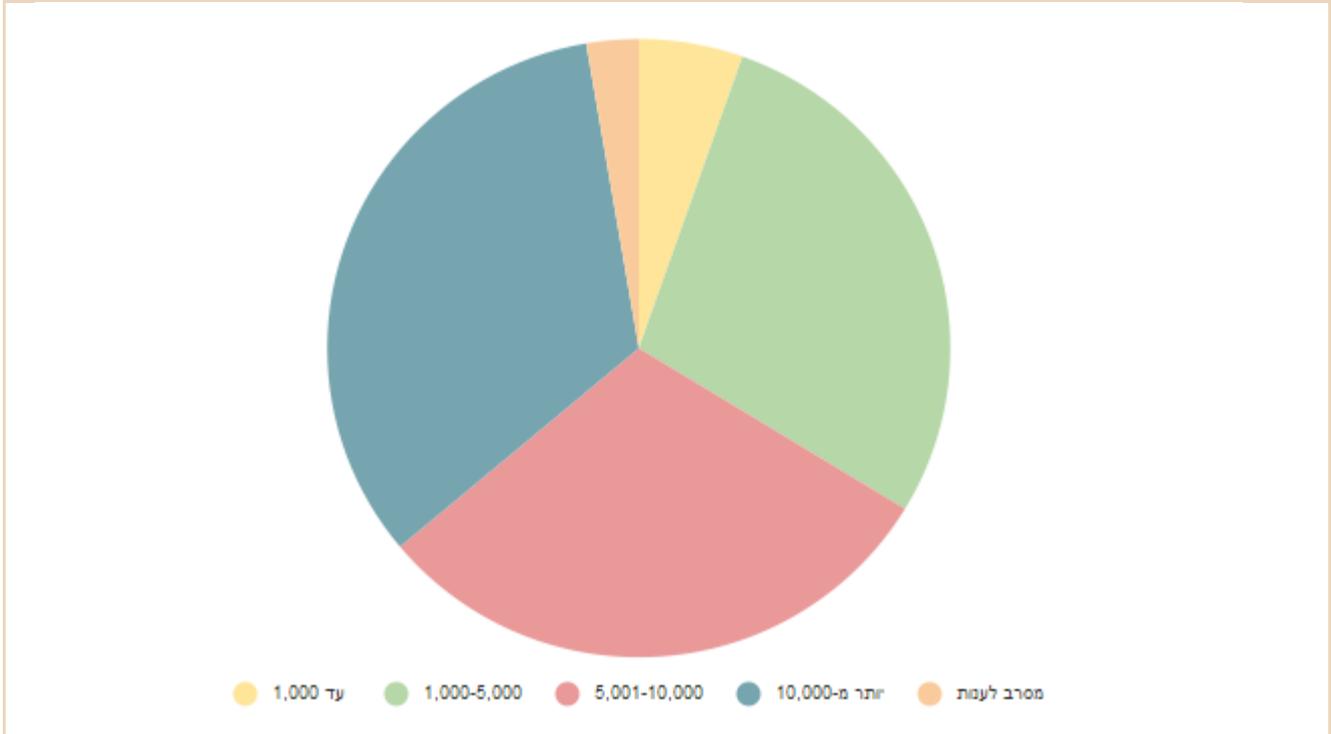
מגוון תגובות: "ריספקט, מחזיק לך אצבעות שהמינוס יתחלף בפלוס"; "מדהים... כל הכבוד!"; את לא לבד כל מעמד הביניים בדיוק באותו מצב"; "את מרגשת, כנה, מוסרית ובעיקר מקסימה ביותר. בהצלחה!!!"; "יש לך 1370 חברים כאן בפייסבוק. אם כל אחד תורם 70 שקלים, את בפלוס של כמה אלפים. תני מספר חשבון בנק, שכל אחד יעביר. אני מתחייב להעביר."

האם אתה בדרך כלל בפלוס או במינוס?

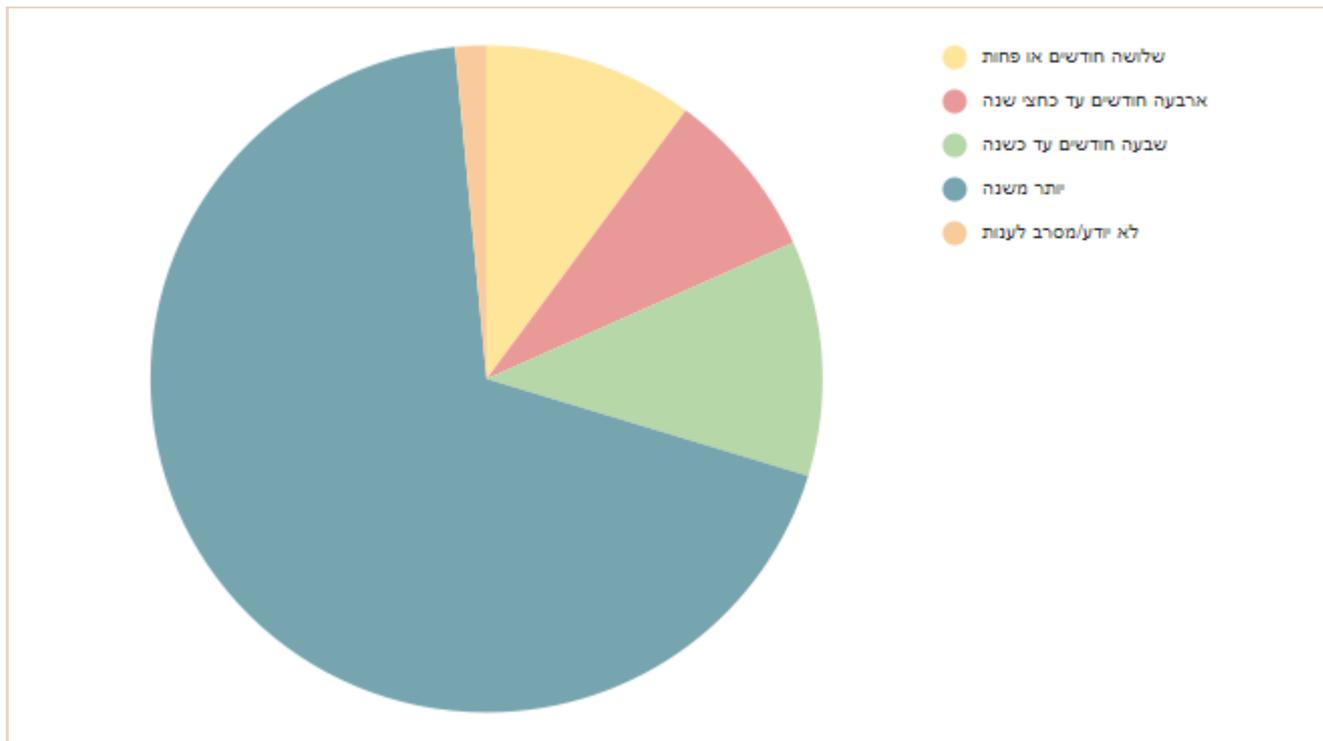
מקור: אמסטרדםסקי, שאול. 5.3.2015. סקר "כלכליסט": 41% מהציבור במינוס, 69% מהם במינוס כרוני. כלכליסט.

מה המינוס שלך בחשבון? (בשקלים)

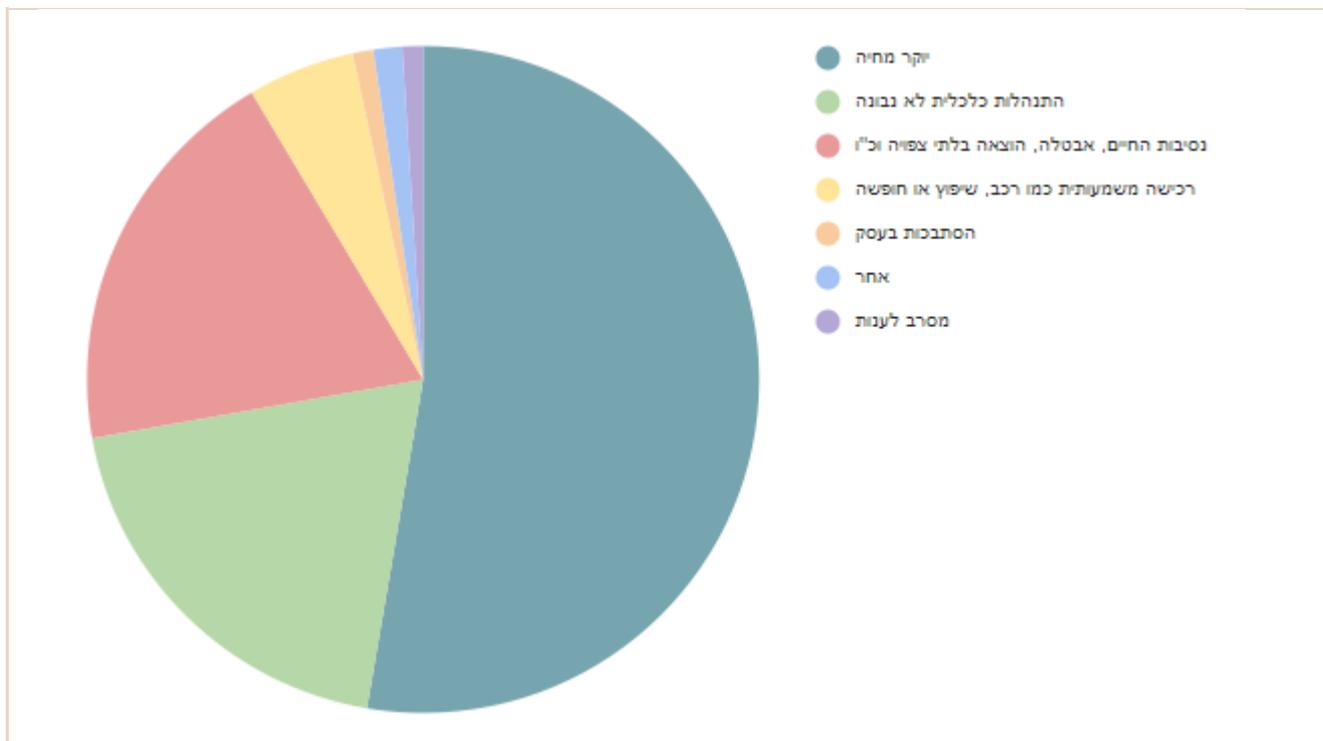
מקור: אמסטרדםסקי, שאול. 5.3.2015. סקר "כלכליסט": 41% מהציבור במינוס, 69% מהם במינוס כרוני. כלכליסט.

כמה זמן אתה סוחב את המינוס?

מקור: אמסטורדמסקי, שאול. 5.3.2015. סקר "כלכליסט": 41% מהציבור במינוס, 69% מהם במינוס כרוני. כלכליסט.

מה הסיבה העיקרית שאתה במינוס?

מקור: אמסטורדמסקי, שאול. 5.3.2015. סקר "כלכליסט": 41% מהציבור במינוס, 69% מהם במינוס כרוני. כלכליסט.

אין ספק כי היחס לחיסכון הוא אחד המאפיינים המבחינים ביותר בין הדורות היום. מה שנתפס בעבר כמובן מאליו

בתחום החיסכון הופך בשנים האחרונות לשכיח פחות ופחות.³⁴ לא רק שהצעירים בכל העולם נוטים היום פחות לחסוך,³⁵ במקרים רבים הם גם לא עומדים בהתחייבויות שלקחו על עצמם.³⁶

גם אלה מבין ה-Yניקים שכן מצליחים לחסוך, עושים זאת בסכומים צנועים למדי.³⁷ החיסכון שלהם בדרך כלל קצר טווח (למימון הטיול הגדול או לימודים) ואינו מיועד למטרות רחוקות יותר כגון קניית דירה, צבירת פנסיה וחיסכון לצאצאים.³⁸ אגב, לא מעט צעירים סיפרו לנו בראיונות, שהם פתחו קופת חסכון שההורים או הסבא והסבתא חסכו עבורם, עבור הגשמת חלומות עכשוויים, כגון הטיול הגדול במזרח הרחוק ודרום אמריקה.

מה שמעניין בהתנהלות הכספית של דור ה-Y זה עד כמה הם מצליחים להכחיש בפני עצמם את העתיד ועד כמה הם מתקשים לדחות סיפוקים. הם נוטים לחיות ב"כאן ועכשיו", מבלי לחשוב על יום סגריר. לרבים יש חשבון הוצאות גבוה (על דיוור יקר,³⁹ בילויים, חופשות, בגדים, סלולרי ועוד) שאינו תואם את הכנסתם.

מי שמסתובב בתל-אביב יכול לחוש בתופעה גם בעין בלתי מזוינת. רוב מכריע של יושבי בתי הקפה, המסעדות והברים הם צעירים. נכון שמקומות רבים מאפשרים לשבת שעתים על כוס קפה בשלושה-עשר שקלים, אבל רבים מאוד אינם מסתפקים בכוס קפה. כאשר חשבון ההוצאות גדול, אין מהיכן לחסוך. במקרה הביניים - "חיים על הקשקש". במקרה הגרוע - צוברים מינוס מתגלגל.

תופעת הפזרנות של הצעירים זכתה בשנים האחרונות לביקורת ציבורית נוקבת מצד כלכלנים, הורים, אנשי חינוך ואזרחים אחרים מהשורה (בטוקבקים ובפייסבוק). הם מתארים את הצעירים כ"ילדים אנוכיים" ומפונקים המנהלים חיים חסרי אחריות שמחוררים להם את הכיס. הם "חיים בגבוה" (ביטוי של ה-Yניקים) משום אינם מסוגלים או רוצים לשלוט בדחפיהם ולראות מעבר לרגע.

אורית-קלייר ארזי, מנכ"ל הפורטל BossProblem יועצת ארגונית בכירה ופסיכולוגית חברתית: "הזוגות הצעירים שלנו הם מ-פ-ו-נ-ק-י-ם! הם רוצים ישר דירה של ארבעה-חמישה חדרים כי 'למה להתחיל לעבוד שוב בעוד כמה שנים, הם רוצים רק דירה עם מעלית כי 'קשה לסחוב את השקיות מהסופר במדרגות'. הם רוצים כנקודת התחלה, יותר ממה שהוריהם השיגו בעמל של חיים שלמים, ובקיצור הם רוצים הכל כאן, עכשיו, מייד ומהר. [...] ולא מוכרחים לגור בצנטרום של הצנטרום. וכן, זה כולל את פתח-תקוה וראשון. נכון שרוב מקומות העבודה במרכז, אבל בדיוק משום כך ניתן לנסוע בכוקר. רחמנא ליצלן, אולי אף בתחבורה ציבורית. נכון. זה לא כסף. בזכו זמן ועצבים. אבל מה, זה המחיר שיש לשלם אם אתם רוצים לקנות דירה במקום לשכור".⁴⁰

תגובות נבחרות לכתבה בכלכליסט, שעסקה בתמיכת ההורים בילדיהם הנשואים:⁴¹

"מכירה כל כך הרבה אנשים שלוקחים כסף קבוע מההורים (כולל משפחה קרובה). הבעיה - לא מדובר כאן על אנשים שאין להם מה לאכול. מדובר על מימון פיננקים ועל חוסר רצון להתפשר על תנאי המחיה. [...] למה לעבוד בכל עבודה שהיא אם אפשר לקחת כסף מההורים? למה לא לנסוע לחו"ל אם אפשר לקחת כסף מההורים? ויש עוד כל כך הרבה דוגמאות. פשוט גועל".

"הכל עניין של הרגלי התנהלות כלכלית. בתור ילידת שנות ה-90 כבר בתור ילדה יכולתי לראות את שורשי ההתנהלות הכלכלית הלקויה במשפחות של חבריי: משכנתאות לצד טלוויזיות ענק, עבודות לא יציבות לצד שיפוץ תכוף של הבית וסלולריים מתקדמים. [...] נכון שקשה! קשה מאוד. אבל תתחילו בקטן. תגמלו מהמושג "מעמד הביניים" הזה שאתם כל כך אוהבים וקונים לכבודו אוטו חדש ובגדים בזארה. תזכרו מה קרה לאמריקאים שהסתמכו על ההלוואות הגדולות שלקחו. צאו מנקודת הנחה שאסור לחיות במינוס. אם אין לך אל תעשה דברים שיגרמו לך לקחת מאיפה שאין. [...] בסוף היום אנחנו עם שיוצא ושותה בירה ואוכל בשבת במסעדה ומתלונן על כמה שהשבוע היה יקר".

מגוון תגובות לכתבה ב-Ynet, שעסקה בפזרנות הצעירים (הכתבה זכתה ללא פחות מ-1400 תגובות, רבות מהן ביקרו את ההתקרבנות וחוסר המוסריות של הדור הצעיר:⁴²

"שהילדים האלה פשוט יתחילו להתבגר ולקחת אחריות על החיים שלהם! אין לך כסף לבזבז על 4 דרינקים בערב (לפחות 120 ש"ח). תסתפק בבירה אחת! אין לך כסף לאכול בחוץ? תבשל!!"

"צר לי שאני בגילכם, ולא טסתי להודו לשנתיים ולא גרתי בתל אביב עם שכירות מפוצצת וכל יום ירדתי למלצר ולשרוף את המשכורת אח"כ. צר לי שלמדתי והשכלתי ומצאתי עבודה טובה וצר לי שאני לא שותף למאבק המפונק שלכם! אתם רוצים בגיל 30 שתהיה לכם דירה? כשעבדתם בקושי שנתיים כי עד שהחלטתם אם ומה אתם רוצים ללמוד אתם כבר בני 28?? באמת - מה עשיתם שזה מגיע לכם? כשאנשים פה ילמדו להתנהל כלכלית נכון - הנטל הכלכלי יהיה יותר קל. לא חייבים שיהיה לך את האיפון הכי חדש כי לכולם יש."

"זה שאנשים לוקחים 80% משכנתא שהם לא יכולים לעמוד בה כדי לגור איפה ש"טוב להם" - כי בכל מקום מחוץ לבועה "אין מה לעשות" - בעיה שלהם! זה שאין מה לעשות גם אומר שאפשר לחסוך יותר - ותחשבו על זה לפני שאתם מקטרים."

דפנה וולף, בת 29, מתל אביב, בוגרת לימודי כלכלה בהצטיינות, כלכלנית בחברת ייעוץ ומתרגלת באקדמיה, כתבה מאמר על הבזבזנות והנהנתנות של בני דורה:⁴³

"אחת הסיבות לכך שהדור שלנו מתקשה ברכישת דירה - מעבר לכל הסיבות הנכונות מאוד שמניתי למעלה, ועוד רבות אחרות - היא שאנחנו דור נהנתן ומפונק. להורים שלי יש דירה בתל אביב, שבה גידלו אותי ואת אחותי. שניהם מגיעים מבתיים קלאסיים של מעמד הביניים, ומעולם לא קיבלו שום עזרה מהוריהם. הדירה שלהם נרכשה אך ורק בזכות עבודה קשה."

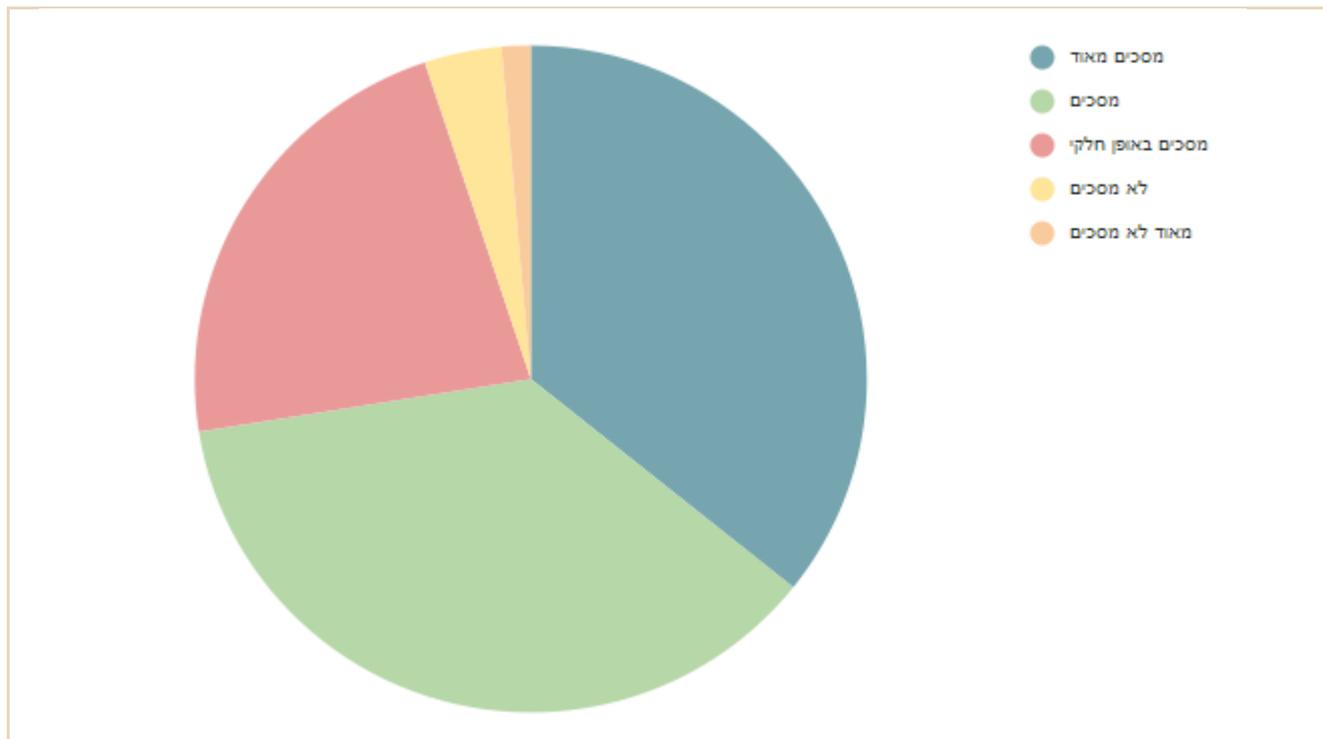
ההורים שלי שירתו בצבא שירות צבאי מלא. כשסיימו את השירות, הם לא טסו לדרום אמריקה לחצי שנה, גם לא להודו. הם התחילו לעבוד. היום כל חייל משוחרר מרגיש שהוא שחוק. גם אם שירת בתור מפעיל ממטרת במשך שעה ביום, הוא חייב לנסוע להירגע בטיול שעלותו היא כ-50 אלף שקל בממוצע לאדם. גם אני מצאתי את עצמי בדרום אמריקה אחרי הצבא, ממש לא בגלל הרצון להתנתק, יותר כי כולם נוסעים, וזה מגניב, אז ניסע. לא הייתה שום מחשבה על ההשלכות הכלכליות של מהלך שכזה."

ההורים שלי לא למדו באוניברסיטה, אבל אם היו לומדים, קשה לי להאמין שהיו נוסעים כמוני וכמו חבריי לחופשת סמסטר בתאילנד, שעלותה כ-10,000 שקל לאדם. נראה שהיו מעדיפים לנצל את הזמן שהתפנה כדי לעבוד, ולא כדי לקנות טי-שרט של הרדסים ב-MBK."

ההורים שלי ערכו חתונה צנועה, בהשקעה מינימלית. הם עשו אירוע יפה ומכובד, למרות שלא היו בו עשן כבד, בועות סבון ויונים מעופפות. הם גם הסתפקו בארוחה אחת, ולא הוציאו לאורחים שלהם סיכוב של מיני המבורגרים באחת בלילה. עלות ממוצעת של חתונה כיום, עם שלל אטרקציות (כי אי-אפשר בלי), סובבת סביב ה-120,000 שקל, לא כולל הופעה של משה פרץ."

ההודאה בנטייה לפזרנות באה לידי ביטוי גם בסקר שערכנו. כאשר שאלנו את ה-Yניקים האם לדעתם תוית הבזבזנות שהודבקה להם אכן נכונה - כ-5 אחוזים בלבד השיבו בשלילה. למעלה מ-70 אחוזים הסכימו או הסכימו מאד עם התוית הזאת.

להלן תכונה המשויכת לצעירים בישראל: "בזבזנים (מוציאים כסף שאין להם)". עד כמה את/ה מסכים:

מקור: סקר פאנלס דצמבר 2015, נערך לטובת מחקר דור ה-Y.

נתונים: הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של 294 יהודים (לא דתיים) בגילאי 26-35.

הערות: הנשאלים קבלו בסקר רצף של 15 תכונות שאליהן נדרשו להתייחס. זו אחת התכונות שנכללה ברשימה. הכוונה ב"צעירים בישראל" לגילאי 21-34.

המחשה לחומרות, לפזרנות ולאנוכיות המאפיינות את תרבות הצריכה וניהול הכספים של הדור הצעיר אפשר למצוא לכאורה בתרבות החתונות הגרנדיוזיות של השנים האחרונות. צעירים רבים נסמכים על סכומי הצ'קים שיקבלו כמתנה מהאורחים, על עזרת ההורים ועל חסכוניות שנצברו בעמל, ו"שופכים" כספי עתק על ערב בודד, במקום לנצל את הסכום לבסיס ראשוני לחיים משותפים. ככלל, דומה כי לצעירים קל יותר מהוריהם להוציא כסף מהארנק על הנאות חד פעמיות ועל חוויות עם תפוגה קצרה: "יין משובח, ארוחת שף, מסאז' מפנק וכדומה.

על אף שההוצאות סביב הבאת ילד לעולם גדולות מאוד, רבים ממשיכים להיאחז ברמת החיים שהתרגלו אליה לפני לידת הצאצאים. לא אחת שמענו מהמרוויינים הצעירים דברים בנוסח: "כאשר ניתקל בבעיה נתמודד אתה. למה לשבור את הראש עכשיו?"

עלויות המחיה הגבוהות מותחות את היכולת הכלכלית שלהם עד הקצה ומעבר לו ומונעות מהם לחסוך באופן משמעותי, אם בכלל. רבים גם אינם מנהלים חשבון הכנסות והוצאות שוטף, שהיה יכול לאפשר להם לשמור על תקציב מאוזן ואולי גם למצוא את המקומות שאפשר לחסוך בהם. הוצאות רבות נעשות בדחף של רגע, מבלי להבין את המשמעויות התקציביות שלהן ומבלי לתכנן מגמה קדימה.⁴⁴

מה שאולי מדאיג יותר היא העובדה שצעירים בשנות השלושים וראשית הארבעים אינם מקפידים על חיסכון פנסיוני ולמעשה משאירים את עתידם לוט בערפל. זאת ועוד, בשל ההפרשות לפנסיה על ידי המעסיקים, שהן כיום בגדר חובה, הצעירים מניחים בטעות שהם "מכוסים" לגיל פרישה. בדרך כלל הם לא מודעים לכך שמדובר בהפרשות מינימליות, שלא בהכרח יספיקו לחיים ברווחה עם צאתם לגמלאות.

כיצד ניתן להסביר את תופעת הצריכה נטולת הרסן וההכחשה הפיננסית? דומה כי צירוף של גורמים הקשורים

למאפייני הכלכלה הישראלית והעולמית בעידן הגלובלי, לצד גורמים הקשורים במנטליות של צעירים והורים כאחד, עשויים לספק תשובה רב-ממדית לשאלה הזאת:

הקושי הילדתי בדחיית סיפוקים

אורינטציה לחיסכון קשורה בין היתר לבשלות ועצמאות נפשית. אנשים לא בוגרים מעמידים את עצמם במרכז, מתקשים לדחות סיפוקים מידיים ולהקריב קורבן זמני, עיוורים לעתיד שמעבר לאופק (נעדרי פרספקטיבה) ופחות רגישים למחיר שקרוביהם נאלצים לשלם על התלותיות שלהם. יתר על כן, עצמאות כלכלית היא פועל יוצא של אמונתו של הפרט ביכולתו לעצב את גורלו בכוחות עצמו. לכן צעירים שלא מאמינים ביכולתם מתקשים למנף את עצמם מבחינה כלכלית. הם מפתחים מה שהפסיכולוגיה מכנה "חוסר אונים נלמד". המחשה לחוסר האונים וחוסר היוזמה שמאפיינת Y ניקים רבים אפשר למצוא בהיעדר יוזמות כלכליות משותפות. היו מספר ניסיונות של צעירים לייצר קואופרטיבים כלכליים ואפילו בנקאות שתפנית, אבל בינתיים שום יוזמה חדשנית לא ממש קרמה עור וגידים והפכה לנחלת רבים. אפילו אלטרנטיבות למגורים היקרים בתל אביב או ללימודים האקדמיים המסורתיים לא פותחו על ידי הדור הזה. המחאה של 2011 אמנם יצרה רגישות חברתית מוגברת למצוקה הכלכלית ולעיוותים במשק (בעיקר יוקר המחיייה והדירור), אבל לא הצליחה לייצר אלטרנטיבה כלכלית שסחפה את הצעירים. רבים פשוט ממשיכים לקטר ולעשות "עוד מאותו דבר", להתבוסס בתוך הבעיות ולא לפתור אותן בכוחות משותפים. הם בעיקר מחפשים אמפטיה וסולידריות עם כאבם וסבלם ובמקרים רבים מצדיקים את חוסר האחריות הכלכלית ואת הבזבזנות שלהם באמצעות האשמת "הדור המבוגר" שכביכול "דפק אותם" ואת עתידם. "זה לא אשמתנו" הם אומרים, "זו אשמתכם". לכן "אתם" צריכים לשנות את הכללים בשבילנו. התפישה של "סידרו אותנו" מחזקת אצל רבים את התפישה הכלכלית הדטרמיניסטית ובעליל גם המיקוד העצמי, שמדחיק את המחר: "אני אעשה מה שמתאים לי - כלומר אדאג רק לעצמי ואחרי המבול".

העדר השכלה פיננסית

מערכת החינוך הישראלית אינה מצטיינת בהקניית השכלה פיננסית לתלמידיה. לא זו בלבד שלא מקנים לילדים מושגי יסוד כלכליים, אלא שגם לא מקנים הרגלים של סדר וארגון שכה נחוצים לניהול משק בית (ניהול מאזנים, שמירת מסמכים ומיונם וכדומה). כאשר בית הספר אינו מקפיד על חשיבה שיטתית, תיקון שגיאות, עמידה בלוחות זמנים והגשה מסודרת של מטלות - הוא מקשה על הילד לפתח גם הרגלים של סדר ומשמעת בתחום הכלכלי.

כיוון שדור ה-Y אינו נוטה מלכתחילה להעמיק בהבנת תהליכים ("דור מרפרף"), הוא מגיע לשוק ההון עם כישורים כלכליים מוגבלים. רבים לא טורחים לבדוק כמה גובים מהם ועל מה ומהם הסיכונים השונים.

הבנקים וחברות הביטוח מצדם לא מקלים על לקוחותיהם להבין במה ולמה הם משקיעים, ומחתימים את הצעירים על טפסים עמוסי פרטים ו"אותיות קטנות" לעיפה. צעירים רבים חותמים על חוזים מבלי שקראו היטב את התנאים. לעיתים קרובות החשבונות שמגיעים בדואר (גם הדיגיטלי) מושלחים לפח. צעירים רבים מעדיפים שהוריהם ינהלו עבורם את העניינים הכספיים, וההורים עושים זאת בחפץ לב. כך נשמרת "הנכות הכלכלית".

הפיתוי ההדוניסטי

ה-Y ניקים התבגרו לתוך חברה הדוניסטית שבה חברות עסקיות מפעילות מנגנונים עוצמתיים שנועדו לשדל את האנשים לצרוך מכל הבא ליד, לבלות, להתפנק, לפנק ולחיות את הרגע. יתר על כן, כל אלה שחוגגים ומתפנקים משתפים את חבריהם בהנאתם בזמן אמת ויוצרים לחץ מתמיד להצטרף לחגיגה. רבים מה-Y ניקים פשוט לא עומדים בלחץ וכמהים לחיות ברמת החיים הגבוהה שמוקנת סביבם. התחושה שנוצרת היא שכולם "חיים בגבוה" - כולם טסים לחו"ל, מחליפים סמארטפון בתדירות גבוהה, אוכלים במסעדות, מבליים בבתי מלון ואחר כך מסתדרים איכשהו. הבנקים תורמים ללחץ הזה כיוון שהם מעבירים את המסר: נלווה לך עכשיו כסף לקניות ובילויים, ואחר כך נראה.....

אנשים נשואים ובעלי ילדים נעשים יותר זהירים ומחושבים מבחינה כלכלית בשל עול הפרנסה המורחב. כיוון שה-
Y ניקים מאריכים את תקופת הרווקות הם נוטים לפתח הרגלי צריכה פחות זהירים ומתקשים בבוא הזמן "להחליף
דיסקט".

ההורים ידאגו לי

הורים רבים צופים בקושי האובייקטיבי והסובייקטיבי של ילדיהם לחסוך ולכן חוסכים עבורם. לעיתים קרובות הם
גם לוקחים על עצמם לכסות חובות שילדיהם המבוגרים צברו.⁴⁵ הם משדרים: אל תדאגו, אנחנו כבר ניתן לכם
ולילדיכם (נכדינו) כשיחסר. לא ברור עד מתי שכבת הבטון הזאת של דור ההורים תצליח להחזיק על כתפיה דורות
שלמים, אבל דור הצעירים נשען כעת במידה רבה על הידיעה שאם יקרה משהו נורא, תמיד יהיה להם על מי
להישען.

שכר נמוך

העלייה בגיל קבלת התואר האקדמי מעלה את גיל תחילת הקריירה ומעכבת את תחילת החיסכון. קשה לצעירים היום
יותר מבעבר להפריש לטובת העתיד גם משום שהתואר האקדמי הרבה פחות נדיר בשוק ולכן פחות מתגמל מבחינה
כספית. זאת ועוד, כיוון שרבים מגדירים את עצמם מראש כעובדים זמניים (וכך הם נתפסים גם על ידי חלק גדול
מהמעסיקים) - שכרם נמוך ומספיק בקושי למחייה.

כיוון שהמשכורת הממוצעת נמוכה ביחס לצרכים, ובמקרים רבים גם מאוד לא הוגנת, ביחס למאמץ ולשעות, ובקושי
מכסה את העלויות - רבים מהצעירים נזרקים למצב נפשי של הרמת ידיים ואולי גם סוג של נקמה בסביבה. הם
אומרים לעצמם (גם באופן בלתי מודע): אם ככה מתייחסים אלי, אני "אדפוק" בחזרה את כולם.

העיתונאי דרור פויר (מבחינת גילו הוא בן דור ה-XY) ניסח זאת כך: "עבור יותר ויותר מאיתנו, עצמאות כלכלית
היא אפילו לא אופציה. [...] עצמאות כלכלית - או במילים אחרות, הרכוש שמאפשר אותה - הייתה פעם, עד לא כל-
כך מזמן, המובן מאליו. החיים היו מן שלבים שאתה מטפס בהם עד לעצמאות הכלכלית המובטחת. זו הייתה המטרה,
והיא עשתה את הטיפול לשלו יותר, בטוח יותר. פתאום היא איננה, ובלעדיה נשאר רק טיפוס מפרך לשום מקום".⁴⁶

היעדר אפיקי חיסכון

אחת הסיבות העיקריות לתופעת הירידה בחיסכון היא היעדר אפיקים רווחיים סולידיים. מדיניות של ממשלות
ישראל ושל הבנקים בשנים האחרונות גרמה לכך שלא מוצעות לציבור תכניות חיסכון מפתות, ולמעשה נוצר עידוד
להוצאות מיותרות וללקיחת סיכונים פיננסיים. אלה שידם משגת פונים להשקעה בנדל"ן ("דירות להשקעה").
לצעירים אין בדרך כלל אפשרות כזאת. באין אפיק השקעה סולידי מתגמל (ריבית סבירה) נחלשת המוטיבציה
לחסוך. בישראל גם נוצרה מוסכמה שאין כל טעם לחסוך אם אינך יכול להגדיל את הסכום שברשותך באמצעות
ריבית כלשהי. במלים אחרות, החיסכון נתפס כהשקעה בלבד ולא כרשת בטחון. בפועל יש הגיון לחסוך גם ללא
ריבית - לא רק בשביל "יום שחור" אלא גם כדי להגדיל את הנכס ולו במעט.

בחורה בת 28, נשואה, שעובדת כמזכירה ומרוויחה סכומים צנועים למחיתה, פרסמה הסבר מאד סמלי וטיפוסי
לשאלה מדוע היא (ובעצם רבים אחרים מבני דורה) נוסעת ללונדון לסוף שבוע: "בלאו הכי אני לא יכולה לקנות דירה,
אז למה שאני לא אחיה טוב בינתיים?"

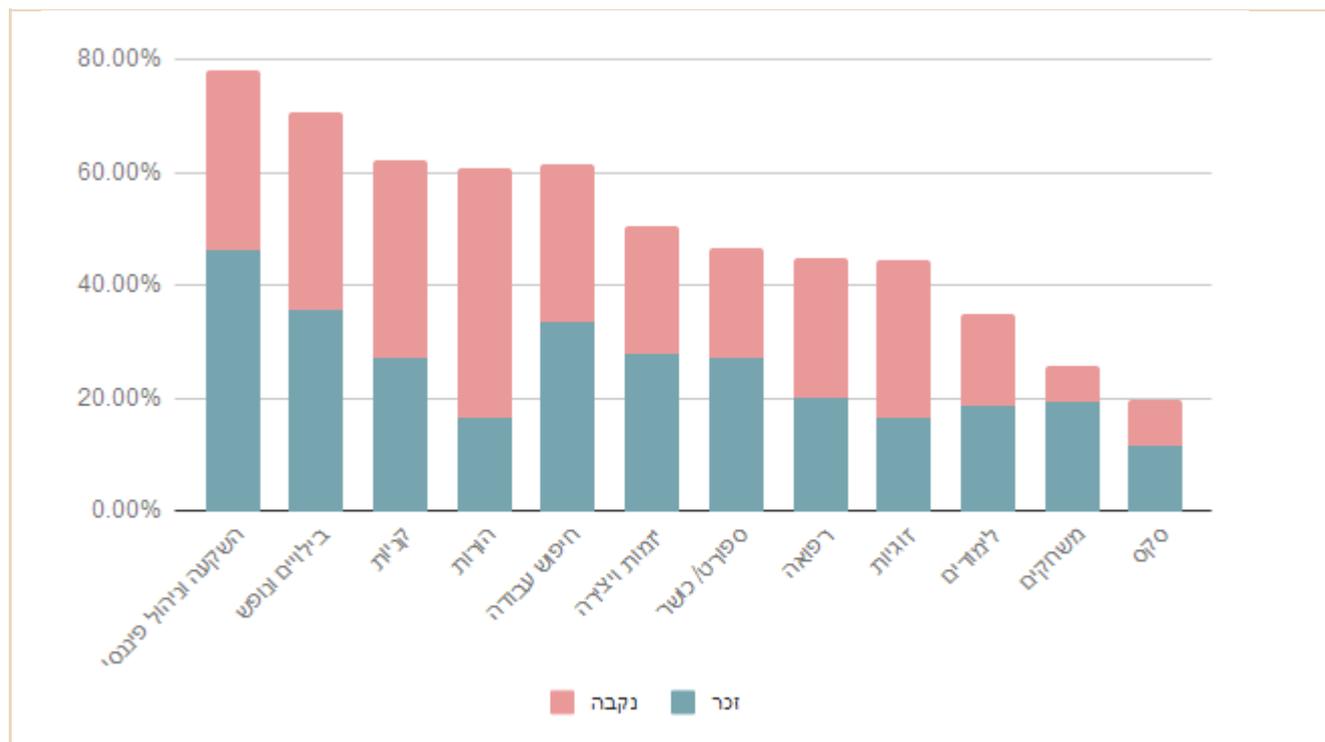
זאת ועוד, בהיעדר אינפלציה (עליית מחירים) רבים מחזיקים היום לפחות חלק מכספם במזומן - בבנק ובבית, ולא
ממהרים להשקיע באפיקים השונים.

29% מתוך 1,820 ממשותפי הסקר העידו על עצמם כי הם מחזיקים לפחות חלק מחסכונותיהם בשטרות כסף או
מטבעות. 53% מהם אמרו כי הם מחביאים את הכסף המזומן במקום מחבוא מיוחד. התופעה רווחת אף יותר בקרב

בני "דור המילניום". בקרב קבוצות גיל זו, 67% מאלו שחוסכים כסף עושים זאת שלא באמצעות חשבון בנק. סוכנויות הידיעות, ⁴⁷ 30.1.2015.

באחד הסקרים שאלנו את ה-Y ניקים את השאלה הבאה: "צוות מומחים מובילים בעולם החליט לפתח אפליקציות סמארטאפון מהפכניות וחדשניות במיוחד עבור הצרכים שלך. באילו שלושה תחומים תרצי/ה שהמומחים יפתחו עבורך אפליקציה?". על רקע הבלבול וחוסר היציבות הקיימים היום בשוק ההשקעות אפשר להבין מדוע התחום שזכה למקום הראשון היה "השקעה וניהול פיננסי". באופן טפוסי לדור ופרדוקסלי - התחומים שזכו במקום השני והשלישי נוגעים להוצאות ובכוזים: "כילויים ונופש, קניות".

באיזה 3 תחומים מביין התחומים הבאים תרצי/ה שמומחים מובילים בעולם יפתחו עבורך אפליקציה מהפכנית וחדשנית?

מקור: סקר פאנלס דצמבר 2015, נערך לטובת מחקר זה.

נתונים: הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של 294 יהודים (לא דתיים) בגילאי 26-35.

הערה: נמצאו הבדלים מובהקים (אלפא של 0.1) בין גברים לנשים בנושאים משחקים והשקעה וניהול פיננסי (גברים בחרו נושאים אלו באופן מובהק יותר מנשים), והורות וזוגיות (נשים בחרו נושאים אלה באופן מובהק יותר מגברים).

גם כאלה שמעוניינים בחיסכון פנסיוני, חוששים שעד שיפרשו לגמלאות החיסכון לא יניב את המובטח. קרנות הפנסיה נמצאות כיום בהפסדים כבדים והצעירים, בצדק, לא מעוניינים להיכנס ולתמוך בגופים מסורבלים שנמצאים בקשיים. יתרה מזאת, הסדרי הפנסיה הנדיבים שההורים זכו להם לא קיימים היום עבור צעירי דור ה-Y בשל העלייה בתוחלת החיים, היחלשות האיגודים המקצועיים והצטמקות הארגונים הציבוריים והממשלתיים בעקבות תהליך ההפרטה.

המעבר מפנסיה תקציבית לפנסיה צוברת מקשה על החיסכון של הצעירים גם משום שהפנסיה התקציבית שיחזרה במידה מסוימת (לפחות מבחינה תודעתית) את העובד מדאגה לעתידו (התפיסה היתה שהארגון כבר יפריש את מה שצריך). פנסיה צוברת מחייבת את העובד להיות עם יד על הדופק בכל הקשור להבטחת העתיד - ניהול עצמאי שקשה לצעירים רבים.

אחד היתרונות של דור ה-Y בתחום הכלכלי הוא נטייתם לייעץ ולהתייעץ זה עם זה (קשר הדוק עם חברים וחברות בפורומים רבים). לכאורה זה יתרון כלכלי גדול. בפועל נוצרת גם בעיה, כיוון שהשקעה פרטית מחייבת בסופו של דבר עצמאות (יכולת להגיע להכרעות קשות), כפי שניסח זאת שי ירון, מנכ"ל קרנות הנאמנות באלטשולר שחם: לפעמים צריך לבודד את עצמך, ולא לתת לכל אחד להשפיע על ההחלטה".⁴⁸

קללת כרטיס האשראי - חובות לא צריך לכסות

דור ה-Y גדל לתוך מודל תשלומים אמריקני, ששינה את דפוסי הקניות בישראל. המוסכמה היום היא שאפשר לקנות בכסף שאין לך. רוכשים, פורסים לתשלומים ומשלמים לכאורה בלי להרגיש. זה מודל שמעודד צרכנות לא מבוקרת ואינו מעודד חיסכון.

רבים אינם קולטים שרכישה בתשלומים (לבנק או בכרטיס אשראי) זו הלוואה לכל דבר, וקונים בלי לחשב עלויות ארוכות טווח ולעיתים בלי לעשות חשבון כלל. הדחף לקנות הרגע, ולא לדחות סיפוקים, גורם לאנשים רבים - בעיקר צעירים - להוציא סכומים שהם אינם יכולים להרשות לעצמם. למשל נסיעה לחו"ל.

אחת התופעות שהפתיעו אותנו במחקר היא הנטייה של הצעירים להשתמש בכרטיסי אשראי ולא בכסף מזומן לכל הוצאה - גם של שקלים מעטים. לכאורה יש משהו טבעי במעבר לחליפין דיגיטלי בעידן הדיגיטלי, שכן במילא הכסף המזומן מאבד בהדרגה מחשיבותו. אבל בפועל יש לדפוס הזה גם סיבות אחרות, הקשורות למאפייני הדור: עם האשראי ניתן להוציא יותר בקלות, "כי לא רואים את הכסף" או כי "זה נוח, ואין לי כוח לחפש כספומט." הבעיה שתמיד מגיע הרגע המדכדך בחודש שבו מתגלה החור בחשבון, כתוצאה ממה שהוצאת. ואז - או שהאובדן דרפט גדל או שאבא ואמא מכסים.

צעירה בפורום עשרים פלוס: "אני הכי ילדת אשראי! אבל אחרי שנים של התעללות פיזית ונפשית בעשרת כרטיסי אשראי שגוהצו וגוהצו ללא יכולת לשלם באמת בסופו של דבר...החלטתי לעבור למזומן".⁴⁹

גם לי מגיע "תספורת"

לצעירים נוח יותר להיכנס לחובות גם משום שהחברה הישראלית נעשתה באופן כללי יותר "סוציומטית" ויותר אלימה. אנשים פשוט התרגלו לרמות ולדפוק זה את זה, עם פחות רגשי אשמה, אם בכלל. בעלי עסקים ובעלי דירות מרווחים על בעלי חובות שפשוט לא מחזירים את חובם ועל צ'קים שחוזרים. באווירה כזאת קשה יותר להיות מצפוני ולעמוד בהבטחות. יתר על כן, הצעירים צופים בדפוס "התספורות לטייקונים" ואומרים לעצמם - אם להם מותרים מדוע לא לי?

הלוואה לכל דורש

בעוד שרוב הבנקים בעולם אינם מאפשרים ללקוחותיהם משיכת יתר (אובדן דרפט) גדולה מדי וארוכת טווח,⁵⁰ בישראל מסגרת האשראי נדיבה מאוד והסלחנות של הבנקים למי שחורג ממנה מפליגה.⁵¹ גם הסטיגמה החברתית על יתרה שלילית אינה קיימת בארץ.⁵²

הבנקים מחריפים את בעיית הוצאות היתר של הציבור גם משום שהם מעודדים את לקוחותיהם לקחת הלוואות ללא בירור מעמיק של יכולת ההחזר. שיעור עצום מהישראלים חיים מעבר ליכולת הכלכלית שלהם, לכודים במעגל של הלוואות שמממנות להם 80-100 אחוזים מהמחיר של דירה, מכונית, בגדי מעצבים ובילויים בארץ ובחור"ל.⁵³

מדיניות הפיתויים של הבנקים, לצד המנטליות הישראלית, יצרו תרבות שבה חשבונות פרטיים רבים בישראל נמצאים במשיכת יתר תקופות זמן ארוכות או אפילו באופן קבוע. החל משנת 2003 נעשה מאמץ להקטין את הסתמכותם של משקי הבית על משיכת היתר כאמצעי מימון, תוך מעבר ליותר שליטה בהוצאות המשפחתיות ולאפיקי הלוואה אחרים. בנק ישראל הורה לבנקים להפסיק לאשר חריגות ממסגרת האשראי המקובלת והדבר ריסן

במעט את הישראלים אבל גם את ההנחיות הללו ניתן במקרים רבים לעקוף באמצעות הרחבת מסגרת אשראי או לקיחת הלוואה "לכיסוי המינוס".

צעירים מכל השכבות אינם מוטרדים במיוחד מהתחייבויות כלכליות.⁵⁴ על פי הסקרים, גם רווקים מוצאים את עצמם לכודים בסחרור כלכלי – שקועים בחובות, עוד לפני שנכנסו למחויבויות של חתונה, משכנתה וילדים.⁵⁵

יום אחד נתעשר

לא מעט צעירים מאמינים שיש באפשרותם "להביא את המכה" ביום מהימים (על ידי יזמות או גלגול נכסים) והתפישה הזאת מהווה עבורם סוג של "מרכז נקיפות מצפון". אין ספק שיש כאן השפעה אמריקאית, המתחדדת בתוך הבועה התל אביבית שיוצרת תחושה שהחיים הם קומבינה אחת גדולה. כך למשל, צעירים רבים חיים באשליה מתמשכת, שיום אחד גם הם יהיו משכירי דירות, כלומר שיום אחד יהיה גם להם נכס מניב והכל יסתדר.

צעיר בן 31: "מצאתי איזה נכס. לא משהו. שאלתי בבנק כמה משכנתא יתנו לי? הבטיחו לי 80 אחוזים. אז לוויית קצת מפה ומשם וקניתי את הדירה. היא גם מושכרת וגם השווי שלה עולה ועולה. אם יהיו לי כמה כאלה אני לא אצטרך לעבוד יותר."

חיה היום כי מחר נמות

רבים מהצעירים חשים שבשלב זה של חייהם אין צורך ממשי לתכנן את העתיד בשל מצבם האישי הנזיל. הם עדיין לא התחתנו, טרם החליטו מה יעשו בחייהם המקצועיים ומתלבטים מה טוב עבורם בעולם הזה. לדידם, כאשר העתיד כה רעוע והפכפך, עדיף להתמקד ב"כאן ועכשיו" (כולל הוצאת כספים) ולזרום בנתיב החיים מצומת לצומת.

למעלה מזה, דור ה-Y הוא הדור הראשון שנולד לתוך מהפכת התקשורת והמידע, והחשיפה התקשורתית לאינספור אירועים טראומטיים יוצרת עומס רגשי מצטבר ותחושה של "חיה היום כי מחר אולי נמות". התחושה הזאת נכונה לכל העולם אבל מועצמת במיוחד בישראל, הן בשל רצף האירועים הביטחוניים המלחיצים והן משום שמדובר בחברה משפחתית שחוהה הכול "ביחד". התקשורת הישראלית גם נוטה ללבות חרדות ויוצרת תחושה של שגרת חירום מבהילה. דמיינו שמודיעים לכם היום שיש לכם לא יותר משנה לחיות. סביר שתעזבו מחויבויות ותתחילו לבלות. זו באופן קצת מוקצן, התחושה הרווחת בקרב צעירים היום. הם נוטים לחיות את הרגע, שמא המחר לא יגיע.

חרושת החדשות הרעות, בתחום הכלכלה ובכלל, מייצרת לא רק חרדות קיומיות ותחושת חוסר ודאות ביחס לעתיד, אלא גם סוג של פסימיות ואדישות בועתית. כאשר כמעט מדי יום שומעים וקוראים על נפילת בורסות, פשיטות רגל ופיטורים המוניים, התחושה הכללית היא שלא שווה לחסוך לטווח רחוק.⁵⁶

באופן כללי האמון של הצעירים בשוק ההון יורד עם הזמן והדבר משפיע על המוטיבציה לחסוך ולהשקיע לטווח רחוק. חוסר האמון משתקף גם בתדמית הפוחתת של הבנקים. בעבר אדם היה מתקשר לסניף בנק אחד בדומה לאופן שבו הוא מתקשר לסניף קופת חולים. היום לא רק שכולם נעשו פחות נאמנים למקום אחד, אלא שלבנקים נקשר דימוי תקשורתי של נצלנים וגזלנים (בין השאר בשל העמלות הגבוהות). פרשיות של מעילות ענק ושכר בכירים שערורייתי מחזקים את הדימוי השלילי של המערכת הפיננסית ומערערים גם כן את האמון בה. באופן כללי אנשים נעשו חשדנים וצינניים יותר וגדלה אצלם התחושה שדופקים ומרמים אותם מכל עבר.

גם חוסר האמון במנהיגות הפוליטית מייצר רתיעה מלהשקיע בעתיד. התפיסה היא: למה לי לחסוך כשהבורסה היא קזינו אחד גדול, כשטייקונים זוכים ב"תספורות" חינם, כשהחרדים סוחטים תקציבים לקצבאות וכשהפוליטיקאים משתמשים בקופה הציבורית בצורה צינית.

ללא דירה ופנסיה

תל אביב
עוז אלמוג

רבים בישראל טוענים שמצבם הכלכלי של הצעירים היום קשה בשל גובה המשכורות ועלויות המחיה שוטפות. במידה רבה, הטענה הזאת עמדה בלב המחאה הציבורית של קיץ 2011 ובאדוות שבאו בעקבותיה.⁵⁷ האומנם?

עיון בנתונים כלכליים שמתפרסמים מעת לעת, ושמם ניזון הציבור, מגלה תמונה כלכלית מורכבת ומבלבלת. כך למשל, סקר של הלמ"ס אודות הכנסות והוצאות של משקי בית חושף לכאורה פער בין סך ההוצאות המשפחתיות בחודש לבין סך ההכנסות נטו של המשפחה (נכון ל-2010).⁵⁸ עם זאת, כאשר בודקים את הנתונים לעומק מתגלים שני עיוותים מתודולוגיים מהותיים: ראשית, ההכנסה

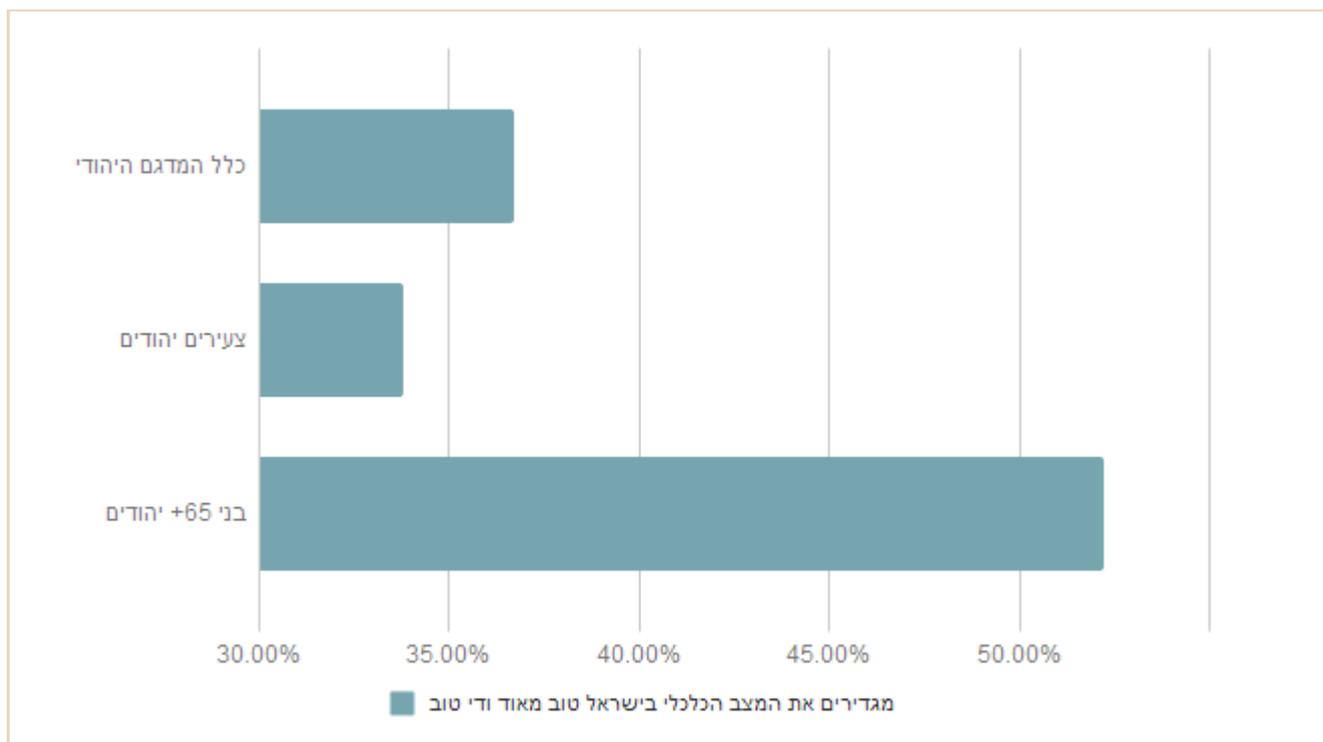
המשפחתית המוצגת בסקרי הלמ"ס היא ההכנסה המדווחת בלבד, ואינה כוללת הכנסות לא מדווחת ששיעורן בישראל גבוה מאוד.⁵⁹ לא קיים גם פילוח מגזרי שמאפשר לאמוד את דפוסי התנהגות כלכלית של המגזר היהודי הלא דתי בנפרד (ללא מגזרים אחרים בעלי מאפיינים כלכליים ייחודיים, כגון החרדים).

שנית, הסקרים אינם מבחינים בין הוצאות הכרחיות לקיום לבין הוצאות שיכולות להיחשב כמותרות, ולכן אינם מספקים מידע ברזולוציה מספקת על מה אנשים מוציאים את כספם. למשל, ניתנת קטגוריה משותפת לחינוך, תרבות ופנאי (כידוע, לא דומה הוצאה על בילויים להוצאה על חינוך). גם ההוצאות על תקשורת ותחבורה מופיעות משום מה כקטגוריה אחת ומעוותות את התמונה. הרי יכול אדם להוציא כסף על תקשורת, שעיקרה תחבורה ציבורית שהיא זולה מטבעה, ואדם אחר על מכונית פאר או על מוניות. למעלה מזה, קיימות מוטיבציות שונות לקנייה, לעיתים אפילו סותרות. כך למשל, צעירים רבים קונים ומשרגים סמארטפונים וטבלטים לא בהכרח בשל הצורך הקיומי, אלא כי זו המוסכמה האופנתית ומשום שהם חוששים "להישאר מאחור".

גם ההגדרה של מהו "מוצר יסוד" (בניגוד למותרות) אינה פשוטה וקשורה למערכת הערכים של המגדיר. הנה כי כן, מהראיונות שלנו עלה שהן צעירים והן הורים תופסים מוצרים רבים, שנחשבו בעבר למותרות, למוצר יסוד (למשל היחס לחופשה). זה משפיע כמובן על הגדרת מצבם הכלכלי.

סקרי הלמ"ס גם לא לוקחים בחשבון שקיומו של פער שלילי בין ההכנסות להוצאות במשק בית לא בהכרח מעיד על קיומו של מחסור. הנה כי כן, בסקר של הלמ"ס, שמפלח את ההוצאות וההכנסות של משקי בית על פי עשירונים, נמצא שגם בעשירונים העליונים (כלומר בשכבה העשירה) ההוצאות גדולות על ההכנסות.⁶⁰ כלומר גם העשירים בישראל חיים עם חובות. למעשה בקרב ישראלים רבים ההוצאות מתרחבות לגודל ההכנסה ולעתים לגודל האוברדרפט שהבנק מאפשר.

שביעות רצון מהמצב הכלכלי של ישראל

מקור: הרמן, תמר; הלר, אלה; אטמור, ניר ולבל, יובל. 2013. מדד הדמוקרטיה הישראלית 2013. המכון הישראלי לדמוקרטיה. נתונים: המדגם כלל 1,000 מרואיינים (852 יהודים ו-148 ערבים). הנתונים המובאים הם של היהודים בלבד - מדגם הכולל גם דתיים וחרדים. איסוף הנתונים נעשה בטלפון על ידי מכון המחקר "דיאלוג", באפריל 2013.

הערה: ממצא זה עולה בקנה אחד עם מחקרים אחרים שבוחנים את הגורמים למחאת קיץ 2011 ומצביעים על אי-נחת כללית המאפיינת את הצעירים בארץ בשנים האחרונות. הסבר לאי-נחת זו מופיע למשל במחקריהם של מיכאל שלו וזאב רוזנהק, שמראים את תחזית הישגי החיים היורדת של קבוצות הגיל הצעירות בישראל. רוזנהק, זאב ושלו, מיכאל. 2013. הכלכלה הפוליטית של מחאת 2011: ניתוח דורי מעמדי. תיאוריה וביקורת (41), עמ' 141-164.

מצאת דג זהב והוא מוכן לפתור שלוש בעיות בלבד מתוך רשימת הבעיות של מדינת ישראל. איזה שלוש היית בוחר?

דור ה-X	דור ה-Y	
53.8%	50.8%	האיומים הביטחוניים (איראן, מצרים, סוריה, חיזבאללה, חמאס)
35.8%	51.9%	יוקר המחיה
48.1%	42.3%	הסכסוך הישראלי - פלסטיני
42.1%	40.2%	הפערים הכלכליים והעוני
22.6%	28.0%	אי השוויון בנטל (בשירות הצבאי, במיסים, בעבודה)
24.5%	24.3%	שירותי החינוך
23.6%	15.3%	ההתנהגות הסוציומטית וגסת הרוח של הישראלים
106	189	מספר נשאלים

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 18-22 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

הערות: 404 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ת על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. התפלגות המדגם על פי מקום מגורים: תל אביב והמרכז: כ-50%, חיפה והצפון: כ-25%, ירושלים, יו"ש והדרום: כ-25%. בטבלה מוצגות התשובות של דור ה-Y (בני 21-34) ודור ה-X (בני 45-55).

כשנפגשים עם חברים, יש נושאים שעולים יותר או פחות בשיחה. דרגו את נושאי השיחה לפי מידת פופולאריות

גיל			דור Y-ה	
דור X-ה	דור XY-ה	דור Y-ה		
3.2	3.1	2.8	ממוצע	סוגיות בווערות בזירה הפוליטית (תפקוד הממשלה, חקיקה, התבטאויות, יחסים בינלאומיים וכו')
1.6	1.7	1.5	ס. תקן	
106	109	189	סה"כ	
2.6	2.4	2.3	ממוצע	ענייני ביטחון (הגרעין האיראני, המצב בסוריה, השלום עם הפלשתינים וכו')
1.5	1.4	1.3	ס. תקן	
106	109	189	סה"כ	
4.4	4.6	4.3	ממוצע	ענייני פרנסה ועסקים (יוקר מחיה, אבטלה, עבודה וכו')
1.5	1.3	1.4	ס. תקן	
106	109	189	סה"כ	
4.3	4.2	4.3	ממוצע	משפחה, יחסים וזוגיות
1.7	1.7	1.6	ס. תקן	
106	109	189	סה"כ	
3.6	3.7	3.7	ממוצע	תרבות בידור ופנאי (ספורט, מוסיקה, תוכניות טלוויזיה וכו')
1.5	1.6	1.7	ס. תקן	
106	109	189	סה"כ	
2.9	3.1	3.6	ממוצע	חוויות משותפות (צבא, לימודים, טיול לדרום אמריקה/ המזרח הרחוק וכו')
1.6	1.5	1.6	ס. תקן	
106	109	189	סה"כ	

מקור: הסקר בוצע עבור מחקר דור ה-Y על ידי מכון המחקר פאנלס ב: 22-18 למאי 2013, באמצעות פאנל המשיבים האינטרנטי Panel4all (טעות הדגימה המרבית: ±4.9%).

הערות: ציון 6 לנושא השיחה שהוא הכי פופולארי ושעולה יותר כשנפגשים עם חברים ו-1 לנושא שהכי פחות פופולארי. 404 משיבים, המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה החילונית היהודית בישראל (חילונית/ על פי הגדרה עצמית), מחצית נשים ומחצית גברים. התפלגות המדגם על פי דורות: דור ה-Y (בני 21-34): כמחצית הנשאלים; דור ה-XY (בני 35-44): כרבע מהנשאלים; דור ה-X (בני 45-55): כרבע מהנשאלים.

עד כמה תחושת המועקה הכלכלית של צעירים היום מבוססת על מחסור אמיתי ולא על פער בין ציפיות לבין מציאות - אפשר ללמוד מסקרי רמת חיים. מסתבר שמאז קום המדינה רמת החיים בישראל נמצאת במגמה כללית של עלייה ואפילו נסיקה. מוצרים ושירותים שנחשבו רק לפני שלושים שנה כמותרות, כגון אכילה במסעדה, נסיעות לחו"ל ובילוי בבית מלון - נמצאים בתקופת חייו של דור ה-Y בהישג ידם של רבים. גם במדדים כלכליים אחרים, כגון צריכת קלוריות לנפש, צפיפות דיור ממוצעת או שכר ממוצע, ישראל עשתה קפיצה נחשונת ונמצאת היום במקום מכובד בדירוג העולמי. העליה ברמת החיים באה לידי גם בהיקפי המכירות והקניות במשק ובמגוון המוצרים

גידול בבעלות על מכשירים ביתיים

2010	1997	בעלות על מכשיר
83%	55.1%	מיקרוגל
78.8%	42.4%	מזגן
76.6%	33.5%	מחשב ביתי
92.1%	37.8%	טלפון נייד
61.9%	52.9%	מכונת

לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, 16.9.2012. בעלות על מוצרים בני-קיימה בקרב משקי הבית, 1997-2010.

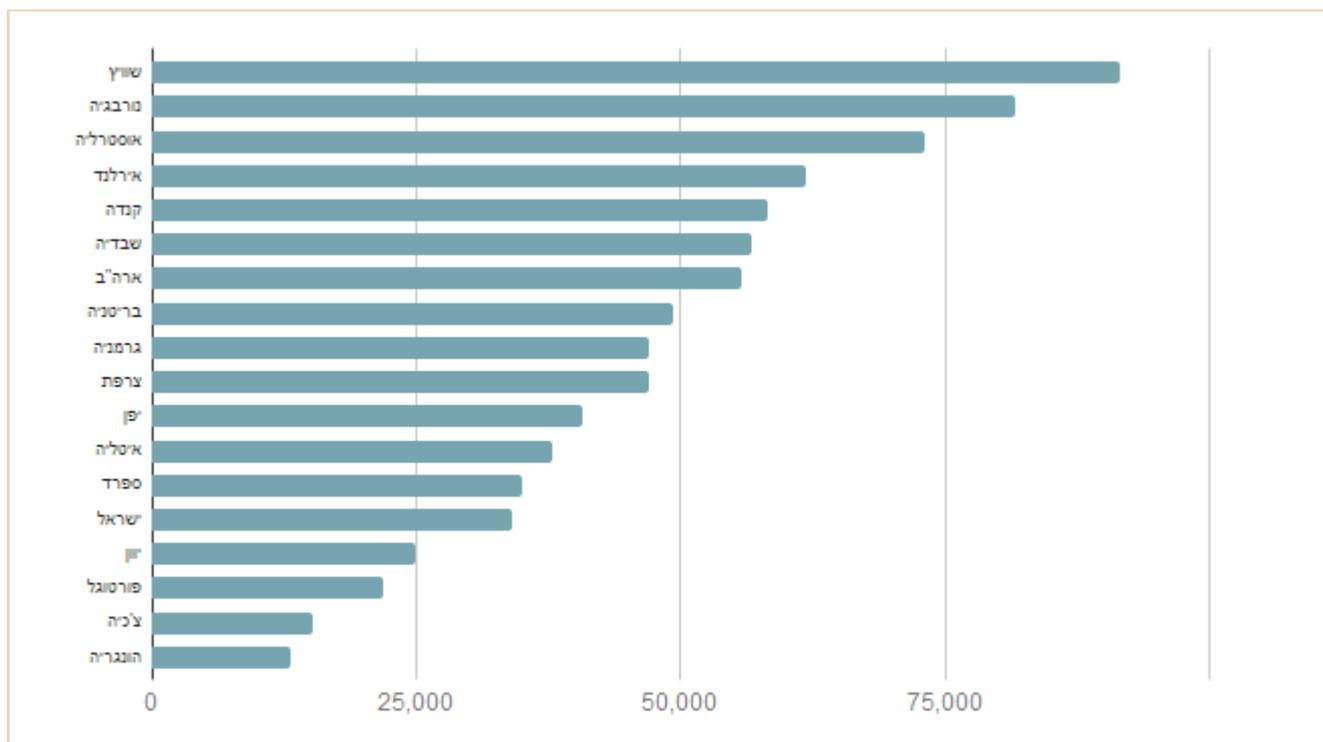
עלייה ברמת החיים בישראל

ירדה מ-2.44 ב-1957 ל-0.83 ב-2010.	צפיפות הדיור הממוצעת (ממוצע הנפשות לחדר) במשקי הבית היהודיים
עלתה מ-2,610 קילו קלוריות ב-1950 ל-3,643 קילו קלוריות ב-2010.	אספקת הקלוריות לנפש ליום בישראל
עמד בשנת 2011 על 30,975 דולר ישראל במקום ה-26 מתוך 183 מדינות.	התמ"ג לנפש במונחי כוח קנייה בישראל (PPP) לפי נתוני קרן המטבע הבינלאומית
ב-2007 היתה גדולה פי 6.9 מאשר ב-1950. גידול של 3.4% בממוצע	הצריכה הפרטית לנפש בישראל
ישראל ממוקמת במקום ה-17	במדד הפיתוח האנושי (HDI) העולמי
2.4 מיליון ישראלים (כ-31% מהאוכלוסייה) ב-2010. (800 אלף יצאו פעמיים או יותר במהלך השנה).	יצאו לחו"ל לפחות פעם אחת בשנה
250 קניונים (נכון ל-2012).	מספר קניונים

לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, 2013; 2014.

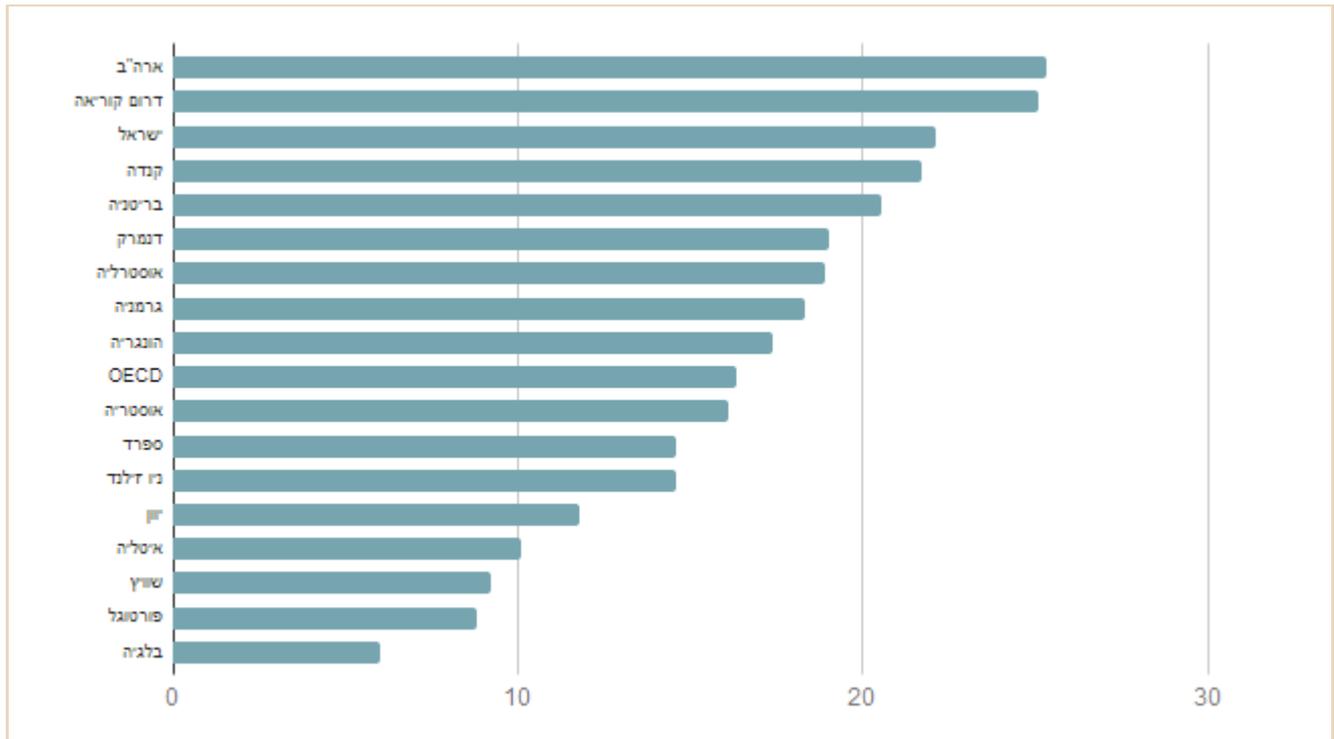
נכון שכאשר משווים את ישראל לכלכלות המובילות בעולם (עצם ההשוואה מעידה על ההתקדמות שעשינו), אפשר לומר שיש לנו עוד דרך לעשות כדי להשתייך לליגה העליונה של חברת הצריכה העולמית. אבל עדיין מיקומנו גבוה למדי בסקלה העולמית והדברים משתקפים היטב בסקרים שעוסקים בשביעות הרצון של האזרחים מהכלכלה הישראלית. אם לסכם, דור ה-Y רחוק מלחיות במדינה ענייה ובסגנון חיים עני (בהכללה רחבה, כמוכן).

שכר ממוצע שנתי למשרה מלאה בארצות ה-OECD (ב-2013)

מקור: סבירסקי, שלמה, קונור-אטיאס, אתי ורפפורט, אתי. ינואר 2015. תמונת מצב חברתית 2014. מרכז אדווה.
 נתונים: www.stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAG.
 הערה: בדולרים, במחירים שוטפים, לפי שער החליפין.

שיעור השכירים המשתכרים שכר נמוך בישראל ובארצות ה-OECD (שנת 2012 באחוזים)

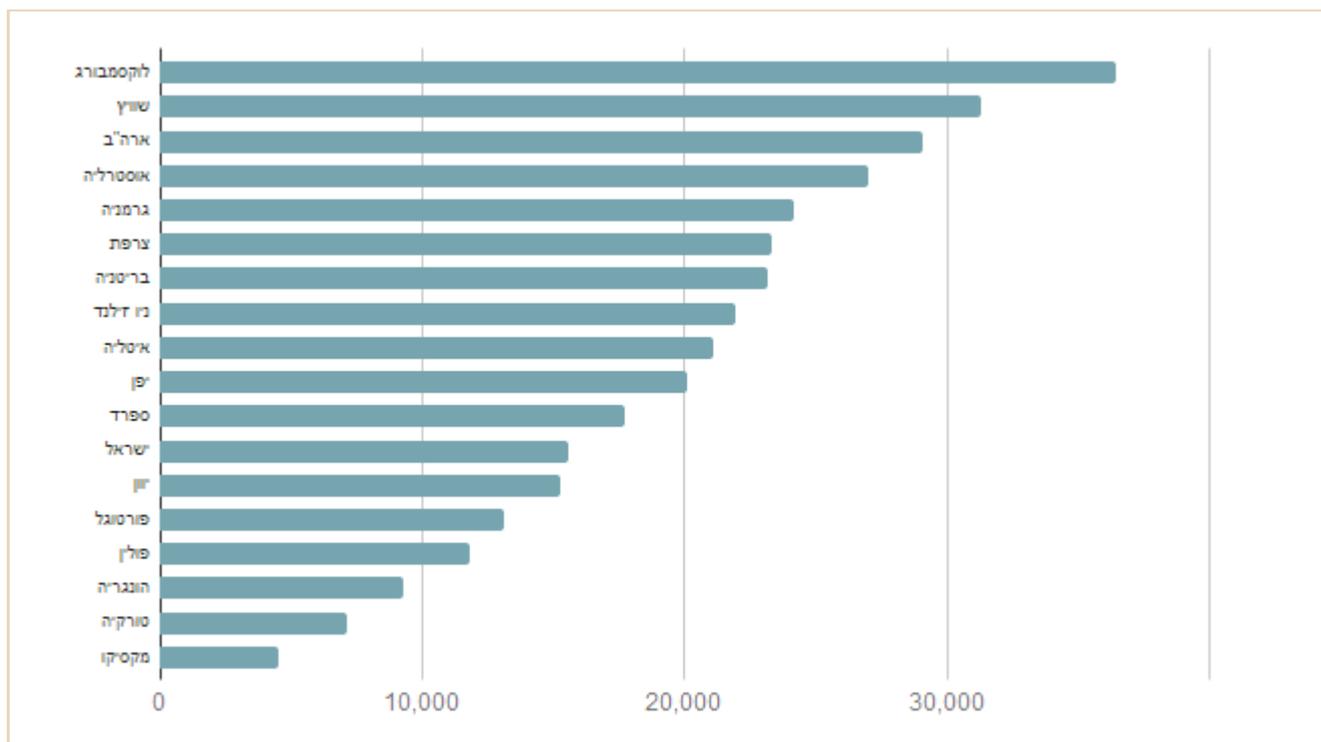

מקור: סבירסקי, שלמה, קונור-אטיאס, אתי ורפפורט, אתי. ינואר 2015. תמונת מצב חברתית 2014. מרכז אדווה.

נתונים: OECD Employment Outlook 2014, table N, p. 287.

הערות: 1. שכירים המשתכרים שכר נמוך – שכירים המשתכרים פחות משני שליש השכר החציוני. 2. הנתונים לשווייץ הם לשנת 2010, הנתונים של ישראל וצ'ילה הם לשנת 2011.

הכנסה פנויה חציונית של משקי בית בארצות ה-OECD (שנת 2010)

מקור: סבירסקי, שלמה, קונור-אטיאס, אתי ורפפורט, אתי. ינואר 2015. תמונת מצב חברתית 2014. מרכז אדווה. נתונים: OECD Income Distribution Database, September 2013. הערה: בדולרים, על בסיס שווי כוח הקנייה.

עם זאת, התמונה אינה כה ורודה, שכן בתחומים מסוימים מצבה של המדינה היום הורע בהשוואה לעבר והסובלים העיקריים מהמצב הזה הם הצעירים. כך למשל, אם בעבר המדינה סבסדה הוצאות בסיסיות כגון בריאות, חינוך, מגורים ומשכנתאות, הרי היום, בעידן ההפרטה והיחלשות "מדינת הרווחה", רבים נאלצים להסתדר לכד, ומוצאים עצמם לא אחת מתקשים לשאת בעול ההוצאות.

ומה באשר לכוח הקנייה (סל המוצרים והשירותים שניתן לקנות במטבע המקומי) של הדור הזה, האם גם כאן תנאיהם הורעו בהשוואה להוריהם? התשובה לשאלה הזו אינה חד משמעית, שכן בתחומים מסוימים כוח הקנייה עלה ובתחומים אחרים הוא ירד.⁶¹ זו תולדה של תנודות בשכר ושינויים בעלויות של המוצרים והשירותים השונים. כך או אחרת, הצעירים נאנקים היום תחת הנטל בין השאר משום שסל הצרכים הבסיסי בתקופתם גדל. הוא כולל בין השאר חיבור לאינטרנט ולכבלים או ללוויין, טלפון חכם, תחבורה ושדרוגי מחשב - כולם מוצרי צריכה שנתפסים כחיוניים.

פירוט ההוצאות החודשיות שפרסם רווק צעיר: "סה"כ הגענו ל-5000 שקל הוצאות בחודש רק על דברים חיוניים. נמשך להוצאות של מותרות אבל חיוניות לאורח חיים של בן אדם ולא של רובוט - בגדים, בילויים בסיסיים, תרופות, קניות לא צפויות שצריכות להתבצע - אם נהיה קמצנים זה ייצא באזור ה-500 בחודש במידה ופורסים את התכולה על פני כל השנה. סה"כ 5500 בחודש. לא נכלל בחישוב הזה שום דבר שהוא מותרות נטו - נסיעות לחו"ל, מנוי לחדר כושרוכל תחביב אחר שעולה כסף, אלקטרוניקה וכהנה. כמוכן שלא נכלל בחשבון גם אחזקת רכב - אי אפשר להחזיק רכב עם סכום כזה."⁶²

דירוג הוצאה כספית חודשית ממוצעת בארצות שונות

מדינה	דירוג
שוויץ	1
נורבגיה	2
ישראל	3
דנמרק	4
אירלנד	5
איטליה	6
בלגיה	7
אנגליה	8
שוודיה	9
צרפת	10
ספרד	11
פורטוגל	12
אוסטריה	13
גרמניה	14
הולנד	15
בולגריה	16
פולין	17
רומניה	18
הונגריה	19

מקור: זומר, נווית. 30.4.2015. "ישראל מהיקרות באירופה". ידיעות אחרונות.
נתונים: המחקר בוצע על ידי חברת המחקר נילסן, המתמחה בענף מוצרי הצריכה, ברכעון האחרון של 2014 בקרב 30 אלף צרכנים בעולם, בהם 500 ישראלים.

דירוג גובה השכר בארצות שונות

מדינה	דירוג
שוויץ	1
נורבגיה	2
דנמרק	3
שוודיה	4
פורטוגל	5
אנגליה	6
הולנד	7
גרמניה	8
צרפת	9
בלגיה	10
אוסטריה	11
איטליה	12
ישראל	13
ספרד	14

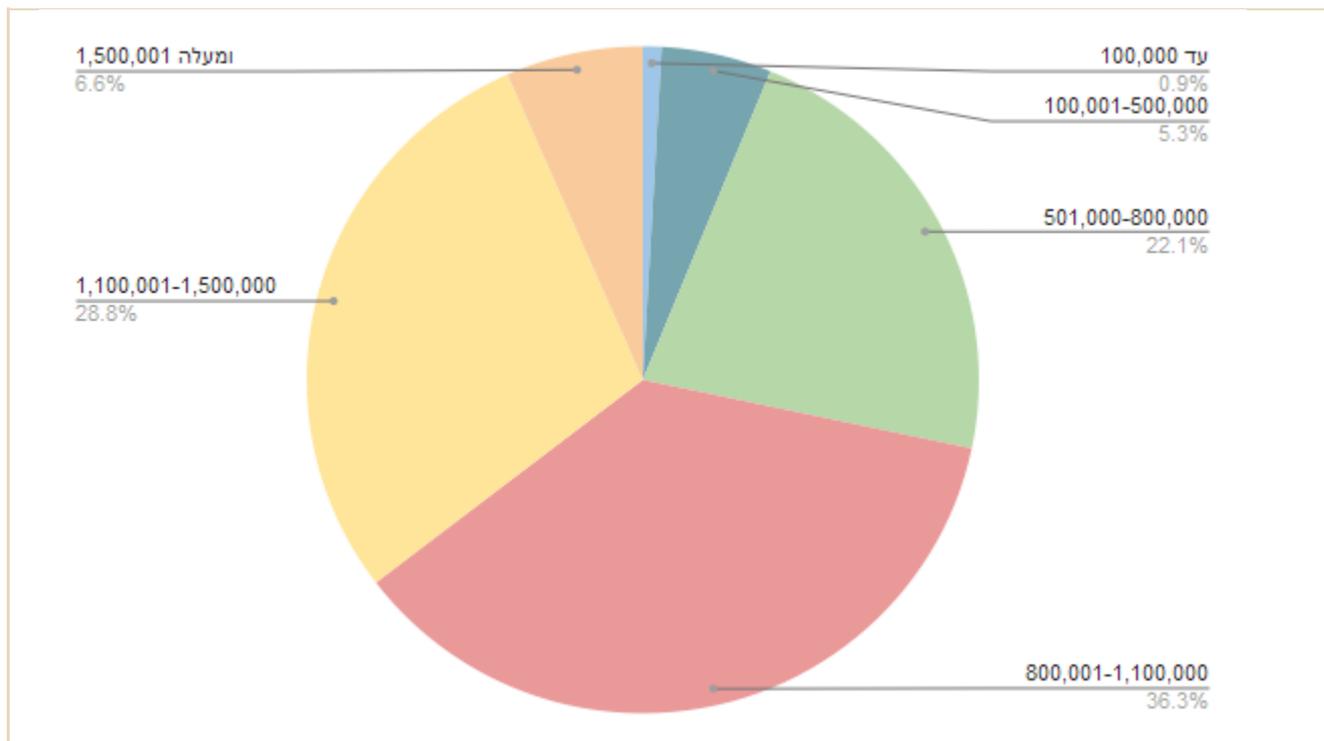
מקור: זומר, נווית. 30.4.2015. ישראל מהיקרות בעולם. ידיעות אחרונות.

הקושי הכלכלי של צעירים מתבטא היום בעיקר בקניית דירה. קיימים שלושה מדדים כלכליים לבדיקת יכולת של משק בית משפחתי לרכוש דירה: היחס בין ההכנסה של משק הבית למחיר הדיור, היחס שבין ההכנסה של משק הבית לבין החזר תשלומי המשכנתא וגיוס ההון העצמי הראשוני לרכישת הדירה. בשלושת המדדים הללו חלה הרעה משמעותית בשנים האחרונות.⁶³

אם בעבר צעירים רבים (אולי אפילו רובם) בשלהי שנות העשרים לחייהם החזיקו ברשותם כזוגות נשואים טריים או כרוקים דירה צנועה (עם משכנתא סבירה) לצד הכנסה קבועה, הרי היום, עבור רבים בעלות על דירה היא בגדר מותרות שאין ידם משגת.⁶⁴ מה שמעניין, פרדוקסלי ואולי גם מטריד היא העובדה, שהקושי הכלכלי לחסוך עבור דירה יוצר סגנון חיים פזרני ולהיפך: סגנון החיים הפזרני מקשה על קניית דירה. כיוון שבדור הזה שיעור הרווקים גדול במיוחד, הקושי לרכוש דירה גדל ויוצר משבר כלכלי וחברתי שהולך ומעמיק.

באחד הסקרים שערכנו לצורך מחקר זה, שאלנו את ה-Y ניקים מה לדעתם מחיר הוגן (ללא קשר למצב השוק) לדירה חדשה של 4 חדרים (100 מ"ר) באזור מרכז הארץ (אבל לא בעיר ת"א). המטרה היתה לבחון האם ועד כמה קיים פער בין הציפיות שלהם למחיר הוגן של דירה לבין המציאות. בסקר נמצא שרוב מכריע (כ-65 אחוזים) סבור שמחיר הגון אינו צריך לעלות על 1,100,000 ש"ח. עוד כ-30 אחוזים חשבו שהמחיר לא צריך לעלות על 1,500,000 ש"ח. הציפייה הזאת רחוקה ממה שהשוק מציע ומטבע הדברים מייצרת מרירות בקרב הצעירים. הנה כי כן, ממחקר נעשה ב-2014 נמצא שפחות מ-40% מהדירות בישראל בכלל (לאו דווקא 4 חדרים) נמכרו בפחות ממיליון ש"ח (ראו להלן).

מה לדעתך מחיר הוגן (ללא קשר למצב השוק) לדירה חדשה של 4 חדרים (100 מ"ר) באזור מרכז הארץ (לא בת"א)?

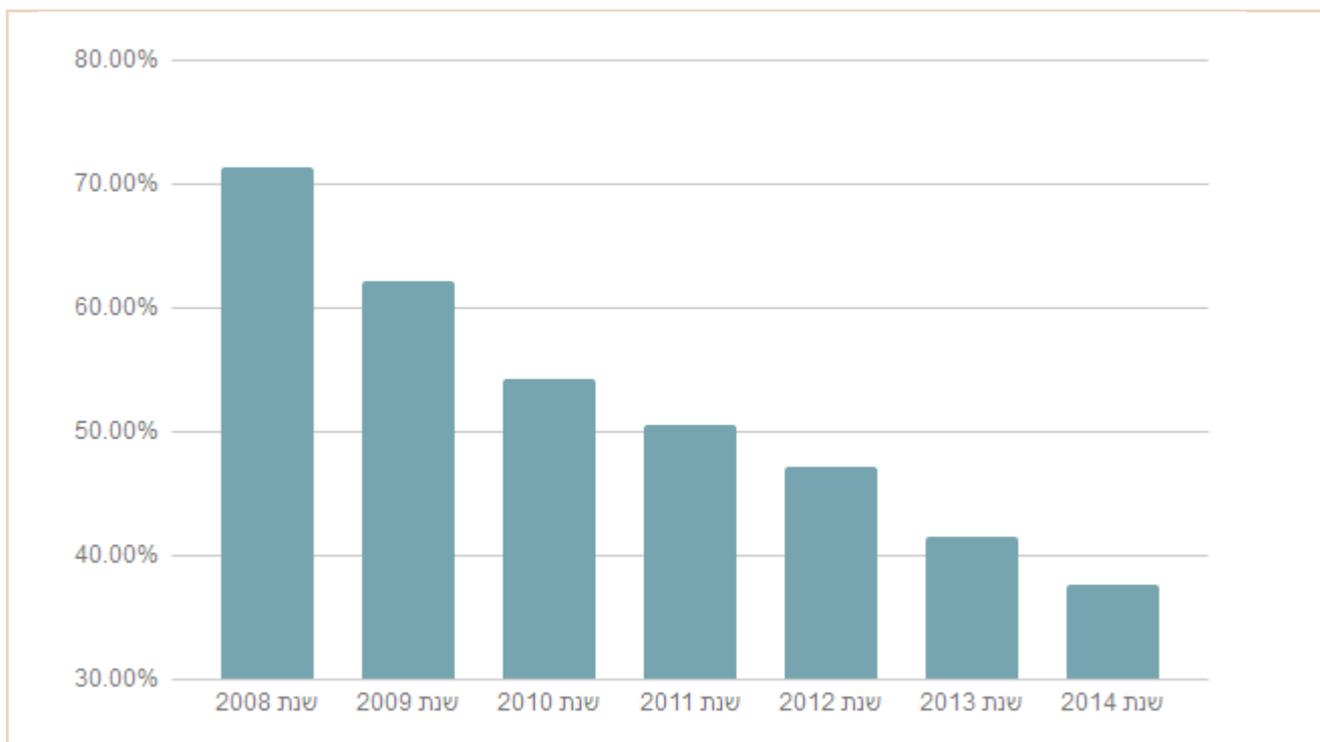

מקור: סקר פאנלס דצמבר 2015, נערך לטובת מחקר זה.

נתונים: הסקר נערך בקרב מדגם מייצג של 294 יהודים (לא דתיים) בגילאי 26-35.

הערה: בשאלה זו N=226. מתוך כלל המדגם 68 נשאלים השיבו -'לא יודע'. כמו כן, יש לקחת בחשבון הטעיה כתוצאה ממחירי השוק העכשוויים.

שיעור דירות שנמכרו במחיר הנמוך ממיליון ש"ח לאורך השנים

מקור: ציאון, הילה. 25.3.2015. מחקר: איפה יש דירות בפחות ממיליון שקל. Ynet.

נתונים: מחקר שערך אתר מדלן (המספק מידע לרוכשי דירות) עבור Ynet.

קשיים בקניית דירה בישראל

<p>על פי מחקר של מרכז טאוב, אם בתחילת שנות האלפיים כ-74 אחוזים מהיהודים ילידי הארץ החזיקו בדירה בבעלותם, הרי שבשנת 2010 שיעורם ירד ל-62 אחוזים. וביתר פירוט - היכולת של בני 30-34 לרכוש דירה ירדה במהלך העשור האחרון בשיעור כפול מהירידה ביכולתם של בני 40-49 לרכוש דירה.</p>
<p>העלייה במחירי הדירות נבעה מסיבות שונות, ובהן ריבית נמוכה, מחסור מצטבר של יחידות דיור והחלטת משרד האוצר בשנת 2007 להגביל את הבנייה במרכז כדי לגרום לעליית מחירים ובכך לאלץ רוכשים רבים לעבור לפריפריה.</p>
<p>גודל הדירות בישראל גם משפיע על מחירן: השטח הממוצע לדירה חדשה בישראל עומד על 180 מ"ר. לשם השוואה, בדנמרק השטח הממוצע לדירה חדשה - 137 מ"ר, בצרפת - 113 מ"ר, בספרד - 97 מ"ר, באירלנד - 88 מ"ר ובבריטניה - 76 מ"ר.</p>
<p>על פי נתוני הלמ"ס, משנת 2000 חלה מגמת ירידה באחוזי משקי הבית הגרים בדירות בבעלות - 64% בלבד בשנת 2012 לעומת 74% בשנת 2000, בעוד שבקרב המתגוררים בשכירות חלה עלייה ברורה - 20% ממשקי הבית עם ילדים התגוררו בשכירות בשנת 1997 לעומת 32% בשנת 2012.</p>
<p>בשנים 1997-2012 ירד שיעור הבעלות על דירה בקרב אזרחים בגילאים 30-39 מ-68.7% ל-56.7%. כתוצאה מכך, חלה עלייה בשיעור החיים בשכירות בגילאים אלו - מ-25.2% ל-37.2%. המגמה מורגשת בעיקר בקרב זוגות נשואים. עם זאת, הירידה לא הורגשה בכל קבוצות האוכלוסייה. בעוד שבקרב הזוגות הצעירים חלה ירידה משמעותית בשיעור הבעלות על דירה, חלה עלייה בשיעור הבעלות על דירה בעשירון התחתון - מ-26.1% ל-40.7%.</p>
<p>על פי דיווחי משרד השיכון רק 30% מרוכשי הדירות הצעירים מצליחים לעשות זאת ללא עזרת ההורים.</p>
<p>מתוך כלל בעלי הדירות בישראל, 39.9% משלמים מדי חודש החזר משכנתא לבנק כלשהו. גובהו הממוצע של החזר משכנתא בשנת 2012 היה 2,965 שקלים בחודש - גבוה משכר הדירה הממוצע שעמד על 2,567 שקלים בחודש.</p>
<p>על פי נתוני הלמ"ס בשנים האחרונות נרשמה עלייה משמעותית בשיעור הזוגות הצעירים (גילאי 20-39) המתגוררים</p>

בשכירות. בשנת 2012 התגוררו בשכירות 49.5% מהזוגות הצעירים - קרוב למחצית. בהשוואה לשנים 2002-2007, בהן המספר עמד על 34.8-35.5 אחוזים בלבד.

בבדיקה שערכה שמאית המקרקעין נחמה בוגין נמצאו פערים של עשרות עד מאות שקלים במחירי הדירות במרכז הארץ ביחס לממוצע (בהתבסס על נתוני האגף לניתוח כלכלי במשרד הבינוי וכן על נתוני משרד האוצר ורשות המסים לרבעון האחרון של שנת 2014). על פי הבדיקה, המחיר הממוצע הארצי לדירת 4 חדרים חדשה עומד על 1.44 מיליון שקלים, והמחיר הממוצע לדירת 5 חדרים חדשה עומד על 1.78 מיליון שקלים.

כיוון שבדור ה-Y שיעור הרווקים גדול במיוחד, הקושי לרכוש דירה גדל. הרצון בעצמאות ובמרחב פרטי, גורמים לרבים לשכור דירה במרכז העניינים - קרי אזור מרכז הארץ ובעיקר לב תל אביב. הדירות באזורים הללו לא רק יקרות, אלא שברובן המטבח אינו מצויד מספיק ולכן רבים מתפתים לאכול בחוץ או לקנות אוכל מוכן, דבר שמייקר את ההוצאות. בנוסף, צעירים בגילאים הללו נמצאים בשיא הפעילות החברתית שלהם ומוציאים סכומי כסף גדולים על בילויים, דייטים, בגדים, תחבורה, סלולרי ומחשב הנדרשים לקשר שוטף עם בני גילם. אצל חלק מהצעירים מצטרף להוצאות גם שכר לימוד.

על פי נתוני הלמ"ס, בקרב משקי בית ללא ילדים יש מגמת עלייה ברורה לאורך השנים בשיעור הגרים בשכירות - מ-42% בשנת 1997 ל-63% בשנת 2012, ובמקביל, מגמת ירידה בשיעור הגרים בדירות כבעלות בקרב משקי בית אלו - מ-46.5% בשנת 1997 ל-27.5% בשנת 2012.

מקורות:

- בן-דוד, דן (עורך). נובמבר, 2012. דו"ח מצב המדינה 2011-2012: חברה, כלכלה ומדיניות. מרכז טאוב.
מילר, שושי. 27.11.2013. מחצית הזוגות הצעירים גרים בשכירות. כיכר השבת.
ציאון, הילה. 7.4.2015. איפה אפשר לגור במרכז ולשלם מתחת לממוצע. Ynet.
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. 28.1.2015. הדיוור בישראל נתונים מסקר הוצאות משק הבית 2012-1997.
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. אוקטובר 2014. פני החברה בישראל - מבט על הערים הגדולות. דו"ח מספר 7.
הוועדה לשינוי כלכלי חברתי. 26.9.2011. הדיוור - עיקרי ההמלצות, דו"ח הוועדה לשינוי כלכלי חברתי. דו"ח ועדת טרכטנברג, עמ' 201-244.
פז-פרנקל, עינת. 24.9.2012. פרויקט מיוחד: למה הישראלים מתעקשים על דירות גדולות? גלובס.
אורלי, גיל. 13.4.2012. רווקים בחובות, שקלו לחזור לגור עם ההורים. ynet.

מספר המשכורות הדרושות לרכישת דירה ממוצעת במדינות שונות

מדינה	מספר המשכורות
ישראל	130 (99 משכורות ב-2007)
שוודיה	30
גרמניה	54
קנדה	56
ארצות הברית	60
הולנד	71
ספרד	79
פורטוגל	85
צרפת	90

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. אוקטובר 2014. פני החברה בישראל. מספר 7.

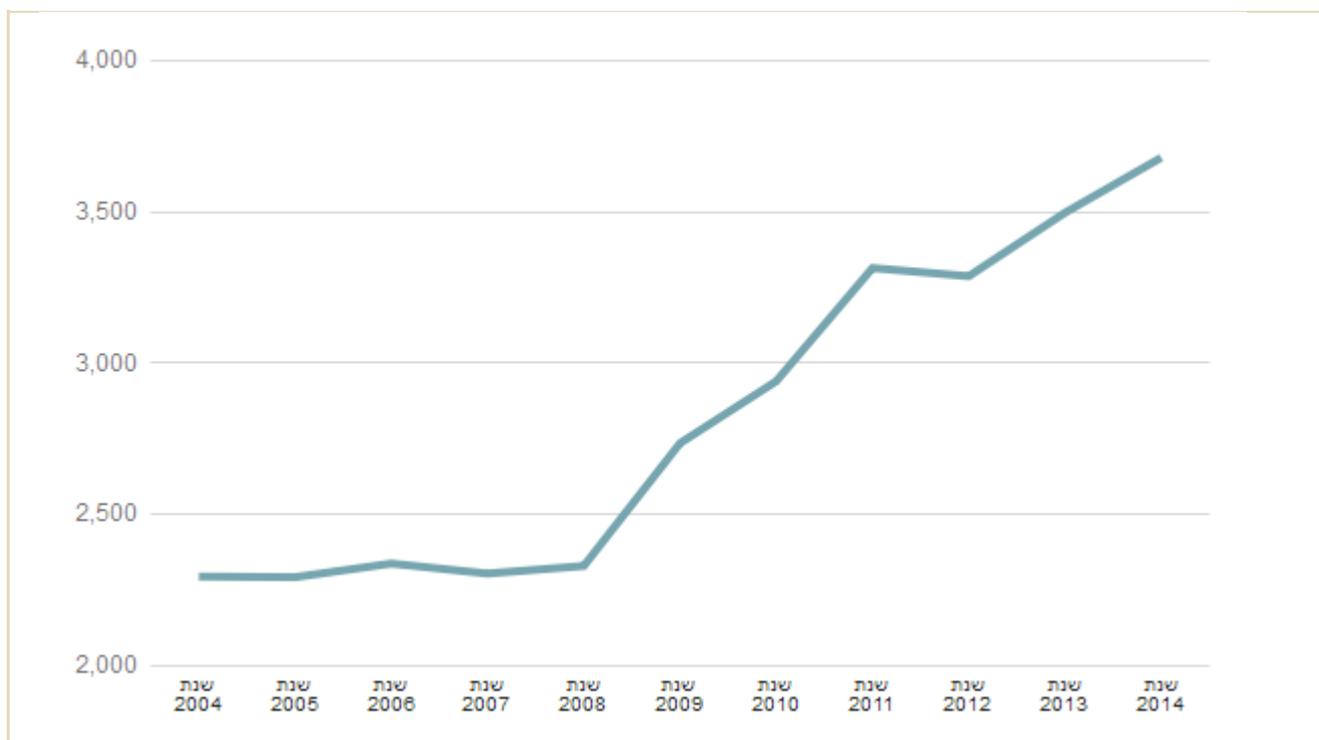
השוואה בין משפחה שרכשה דירה בת 4 חדרים בשנת 2008 וב-2013

2013	2008	
250,000	100,000	מחיר קרקע
1,320,000	800,000	מחיר דירה
330,000	150,000	הון עצמי דרוש
990,000	650,000	משכנתא
ש"ח 6920	ש"ח 5040	החזר חודשי ממוצע

מקור: אפרים, עומרי. 22.2.2015. הישראלים מיואשים: "שירתנו בצבא, תרמנו. נלחמים בשיניים ולא מצליחים לקנות דירה". Ynet.

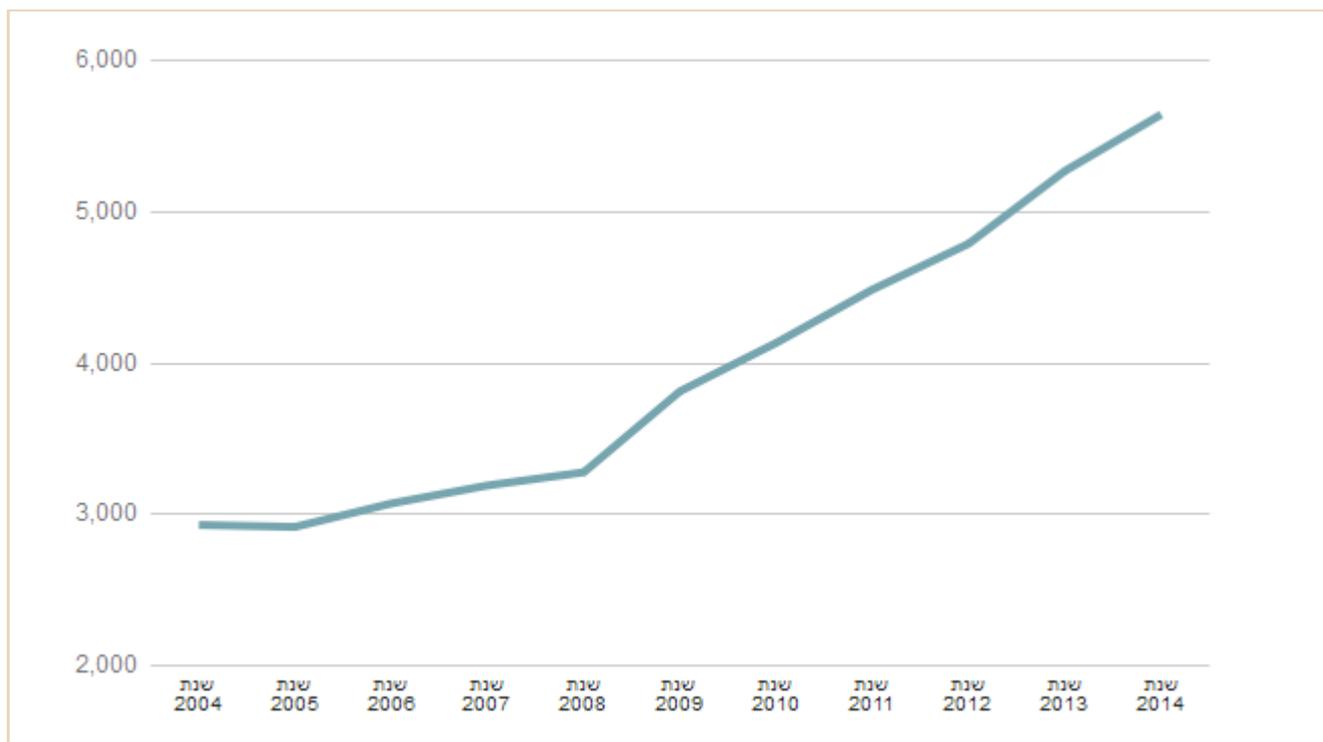
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הערה: הדירה נרכשה באזור חדרה/יבנה.

עליה במחירי השכירות בישראל (2004-2014)

מקור: דביר, נועם; ראב"ד, אחיה; קוריאל, אילנה ודרוקמן, ירון. 26.12.14. דירה להפקיר: מחירי השכירות בישראל זינקו בכ- 60% בעשור האחרון. Ynet.
הערה: הנתונים מתייחסים לשכר הדירה הממוצע של דירות בכל הגדלים.

עליה במחירי השכירות בתל אביב (2004-2014)

מקור: דביר, נועם; ראב"ד, אחיה; קוריאל, אילנה ודרוקמן, ירון. 26.12.14. דירה להפקיר: מחירי השכירות בישראל זינקו בכ- 60% בעשור האחרון. Ynet.
הערה: הנתונים מתייחסים לשכר הדירה הממוצע של דירות בכל הגדלים.

בלוגר בן 30: "הרי כולנו חיים בדרך כלל קצת מעל הפופיק, כולנו מרשים לעצמנו יותר ממה שאנחנו יכולים באמת, לא? אז למה אף פעם לא נתנו לנו כלים להתמודד? למה בכל שנות הלימוד שלי, שהיו לא מעט, אפילו קורס אחד או מילה אחת לא הוזכרה בעניין הזה?"⁶⁵

ביבליוגרפיה

לרשימה הביבליוגרפית של המחקר כולו.

מילות מפתח

פנסיה צוברת | פנסיה תקציבית | משכנתא | הלוואה | מינוס-בבנק | חיסכון | סיוע-הורים | יוקר-מחיה | צריכה | צרכנות | התנהלות-כספית | אוברדרפט

הערות שוליים

1. המוניטור שלהן מכונה בז'ארגון המקצועי 'Teen Spirit'.
2. אביב, 27.6.2015.
3. על דפוסי קניה באינטרנט של צעירים בישראל ראו: רפאלי, אריאל וכצמן, פברואר 2010.

4. תרבות צרכנית מפותחת מאפיינת אותם כבר מילדות. במחקר מקיף שערכו בשנת 2008 חברת פרומרקט, מכון שילוב ו-ICQ-TV עלה כי בכל הנוגע לתרבות הקניות בני-הנוער נעים בין הרצון 'להיות כמו כולם' לבין השאיפה להיות יוצא-דופן ומיוחד: הם יקנו חולצה כמו של החבר, אבל בצבע ייחודי. עוד נמצא שאיכות המוצר ומחירו מהווים שיקול קנייה מרכזי עבורם. ביין לובוביץ' ענת, 6.2.2008.
5. מסילת, 24.3.2013.
6. ליניאל, 11.07.2013.
7. ב-1993 80% מההורים האמריקאים חשבו שילדיהם צריכים להיות עצמאיים כלכלית וגם זאת בגיל מאוחר יותר - 25. Pew research center, 15.3.2012.
8. 36% מבני דור המילניום בארה"ב תלויים בתמיכה של ההורים, ביניהם 14% עובדים במשרה מלאה. Pew Research Center, 2010. לפי הדוח השנתי של החיסכון והשקעות של אלמנות בסקוטלנד (an annual report from Scottish Widows Savings and Investments), קרוב למחצית מההורים לילדים בוגרים נותנים או מלווים כסף עבורם או עבור הנכדים. הסכום ב-2010 עמד על 13660 לירות שטרלינג לשנה. עליה של 15.8% ביחס לשנה הקודמת. Boyce, 2010.
9. למעלה ממחצית מהסטודנטים מקבלים סיוע כלכלי כלשהו מהוריהם וחלקם אף שקלו לנשור מהלימודים עקב יוקר המחיה. כך עולה מהסקר השנתי שפרסמה ב-2013 התאחדות הסטודנטים הארצית לקראת פתיחת שנת הלימודים האקדמית 2013-2014. 55% מהנשאלים השיבו כי הם מקבלים סיוע כלשהו מההורים, כש-41% מהסטודנטים מקבלים עד 9,000 שקל לשנה, 18% בין 9 ל-12 אלף שקל לשנה ו-41% מעל 12 אלף שקל לשנה. גובה הסיוע הכלכלי השנתי אותו מקבלים הסטודנטים מההורים - עומד על 15,280 שקל בממוצע - עלייה משמעותית בהשוואה לשנים קודמות. ברטלה, 12.10.2013.
10. מסקר שנערך ב-2012 עלה כי לא פחות מ-30% מקרב בני ה-30-20 מקבלים תמיכה כספית מההורים. כהן, 2012. סקר נוסף, שנערך באותה שנה, מצא כי רבע מבני השכבה המבוגרת יותר (בני 40-30) מקבלים סכומי כסף מהוריהם. אהרוני ורז-חיימוביץ', 2012.
11. במקרים רבים הסבא והסבתא פשוט לוקחים את הילדים והנכדים איתם לחופשה שמומנה על ידם אהרוני ורז-חיימוביץ', 2012; אספריל, 2011; Boyce, 2010.
12. מדובר במדגם מייצג של 800 הורים וילדיהם הבוגרים מהמגזר היהודי. הפילוח של ההורים הוא: 71% חילוניים, 14% מסורתיים, 12% דתיים/דתיים לאומיים, ו-3% חרדים. רובם מעל 55, הורים לבני 25 ומעלה, 83% נשואים, חלוקה די שווה של כל רמות ההכנסה, מ-5 נטו ועד מעל 15 נטו, 45.5% אקדמאים ו-33% השכלה על תיכונית, 70% חילוניים ו-14% מסורתיים, 68% ילידי ישראל ו-14% ילידי אירופה. הפילוח של הילדים הוא: 61% חילוניים, 15% מסורתיים, 19% דתיים/דתיים לאומיים ו-5% חרדים). על פי הסקר, 66% מההורים מסייעים לילדיהם באופן קבוע, מדי חודש, בסכום ממוצע של 1,509 שקל. 76% מההורים עוזרים לילדיהם גם בהוצאות חד-פעמיות גדולות (קניית דירה, רכב או מכשירי חשמל, שיפוץ וכן הלאה). העזרה הזאת הסתכמה באותה שנה בסכום ממוצע של 63,492 שקל. בסך הכל ההורים מעניקים לכל ילדיהם סיוע ממוצע בסכום של כ-90 אלף שקל בשנה. מקצת מהנתונים שלהלן הופיעו בכתבה בכלכליסט ומקצתם סופקו לנו באדיבות כתבת העיתון קרן צוריאל-הררי, שפרסמה את הכתבה.
- פירוט ממצאי שאלוני ההורים:
- סיוע קבוע: 66% נותנים סיוע כספי קבוע לכל ילדיהם: 21% בקניות בסופר, 19% בהוצאות על נכדים (חוגים, בגדים), 18% מכסים אוברדרפט, 16% משלמים שכר דירה או משכנתא, 13% הוצאות רפואיות, 11% סכום קבוע בצ'ק מזומן או הוראת קבע, 6% משלמים חשבונות, 4% תשלום גן, צהרון או מטפלת. היקף סיוע ממוצע לכל הילדים: 2141 שקל. מתוך השאלות הפתוחות בסקר עלה שהורים משלמים גם על טיפולים במוסך, ביטוחים, חרדי כושר, בילויים וקניית רהיטים. הם גם משלמים חשבונות אינטרנט וסלולרי, קונים בגדים ונעליים, משלמים חשבונות חשמל, ארנונה מים. גובה עזרה חד פעמית ממוצעת: 63,492 שקל
- 30% אומרים שהסיוע השנה (בזמן הפקת הסקר) גבוה משנים קודמת, 55% דומה, 15% פחות משנים קודמות (התשובות של הילדים דומות).
- פירוט ממצאי שאלוני הילדים:
- הסיוע מההורים: ההורים עוזרים רק באופן חד פעמי - 40%; ההורים עוזרים רק באופן קבוע - 5%; עוזרים גם וגם - 33%; לא עוזרים כלל - 22%.
- סיוע קבוע: 38% אומרים שההורים מסייעים להם באופן קבוע: 12.5% הוצאות על הנכדים (חוגים, בגדים), 11% קניות בסופר, 6.5% סכום קבוע בצ'ק, הוראת קבע או מזומן, 6.5% שכר דירה או משכנתא, 6% כיסוי אוברדרפט מידי פעם. היקף הסיוע החודשי הממוצע לילד: 1,509 שקל.
- סיוע חד פעמי: 72% אומרים שההורים עוזרים בהוצאות חד פעמיות גדולות: 38% רכישת דירה, 27% קניית מכשיר

- חשמלי כמו מקרר או מכונת כביסה, 22% קניית רכב, 12% שיפוץ דירה, 9.5% מימון חופשה. היקף הסיוע החד פעמי הממוצע: 59,146 שקל.
- מה היה מצבכם הכלכלי ללא עזרת ההורים: 41% אותו דבר, 37% קצת יותר גרוע, 22% הרבה יותר גרוע (סה"כ 59% קצת עד הרבה יותר גרוע). מי שחשים שבלי העזרה החד פעמית מצבם יהיה הרבה יותר גרוע הם בעיקר בני 25-34, שהכנסתם 5-8 אלפים בחודש, השכלתם אקדמית והורים לילדים צעירים (עד גיל 6). צוריאל הררי, 27.6.2013.
13. כ-10% מהילדים שהכנסתם גבוהה יותר מ-15 אלף שקל נטו בחודש מקבלים סיוע כספי מהוריהם. צוריאל הררי, 27.6.2013.
14. מהסקר (הורים וילדיהם הבוגרים מהמגזר היהודי) עולה שהורים שהכנסתם נטו היא 5,000-8,000 שקל נותנים לילדיהם בממוצע 1,195 שקל, כלומר 15%-24% מהכנסתם החודשית. בשנה האחרונה (שנת הסקר) ההורים האלה גם השתתפו בהוצאות חד-פעמיות גדולות של ילדיהם בכ-67 אלף שקל בממוצע, סכום ששקול ל-8.4-13.4 חודשי עבודה שלהם. אצל שאר ההורים מדובר בסכומים שווים ל-4-8 חודשי עבודה.
- מקור הסיוע הקבוע לילדים: 71% משכורת, 34% פנסיה, 27% חסכונות, 14% קצבאות מביטוח לאומי, 6% הכנסות מהשכרת נכסים או משוק ההון 4% הלוואות או משכנתא נוספת על הבית.
- מקור הסיוע החד פעמי לילדים: 48% חסכונות, 29% משכורת, 13% פנסיה, 5% הלוואות או משכנתא נוספת 3% הכנסות מהשכרת נכסים או משוק ההון, 2% קצבאות מביטוח לאומי.
- צוריאל הררי, 27.6.2013.
15. מצוטט בתוך: צוריאל הררי, 27.6.2013.
16. טסלר, 4.7.2013.
17. בסקר שנעשה בסקוטלנד נמצא ש-10% מההורים שמסייעים לילדיהם הגדילו את החובות שלהם עד כדי לקיחת משכנתא או חידוש משכנתא על הבית שלהם. 22% מההורים הקטינו את ההוצאות היומיומיות שלהם כדי לסייע לילדים. גם סך החסכונות של הציבור ירד בכ-13% ביחס לשנה הקודמת. Boyce, 2010.
18. לשאלה בסקר: 'באיזו מידה העזרה לילדים פוגעת ברווחה הכלכלית שלהם': 10.3% במידה רבה מאוד, 11.4% במידה רבה, 33.3% במידה בינונית, 29.9% במידה מועטה, 15.1% כלל לא. סה"כ: 45% מעט עד כלל לא, 55% במידה בינונית עד רבה מאוד. צוריאל הררי, 27.6.2013.
19. בתוך: צוריאל הררי, 27.6.2013.
20. לא מעט צעירים נהנים מהירושה של הסבים והסבתות (הן בחייהם והן לאחר מותם). כיוון שתוחלת החיים של הוריהם גבוהה, כאשר הסבים והסבתות הולכים לעולמם, הירושה במקרים רבים קופצת דור - לנכדים.
21. לעניין זה ראו גם: Pocock & Clarke, 2004.
22. תופעה דומה זוהתה גם בארה"ב. Shapira, 2010.
23. 'הם זקוקים לעזרה שלך או שכיף לך לפנק אותם?' שואלת הכתבת קרן צוריאל הררי את אחד האבות המרואיינים בכתבה שנזכרה לעיל, והוא משיב: 'הם קודם כל זקוקים לזה, ואחר כך כיף לי לפנק'. בתוך: צוריאל הררי, 27.6.2013.
24. לעניין זה ראו גם: Patel, 2007.
25. צוריאל הררי, 27.6.2013.
26. בתוך: צוריאל הררי, 27.6.2013.
27. קראוס, 21.7.2011.
28. מצוטט בתוך: כהן, 29.4.2012.
29. ארזי, 2012. הטור של אורית-קלייר ארזי באתר "גלובס" עורר סערה ונדון בממות תקשורתיות נוספות כמו "לילה כלכלי" וגלובס. שירות גלובס, 2012.
30. דותן, 27.9.2009.
31. המצב הכלכלי, הטרנד הסביבתי והאפשרות להגיע לכל אחד דרך הרשת, הובילו לפריחתם של אתרים וקבוצות ברשתות החברתיות שמציעים להחליף או להשאיל חפצים ללא עלות - ממוצרי קוסמטיקה וביגוד ועד למכשירי חשמל ורהיטים. ב-2013 דווח בעיתונות כי המסחר באתרים הללו מגיע לכ-65 אלף פריטים המוחלפים בידי 7,000 משתמשים פעילים - רובם נשים. קונספט אחר שצובר תאוצה ברשת הוא ההשאלות. הרעיון מתבסס על העובדה שלכל אחד יש בבית חפץ אחד לפחות שקנה או קיבל מתנה, שרוב הזמן עומד ללא שימוש. למרות זאת, רוב האנשים לא שואלים מאחרים חפצים שהם זקוקים להם. יזמים מצאו שהחסמים העיקריים להשאלה הם מחסום המידע ומחסום האמון ופיתחו לשם כך פתרונות אינטרנטיים (למשל, קטלוג חפצים). כך למשל באתר ללנדו, שהוקם בראשית 2013 הצטרפו בתוך עשרה חודשים כ-40 אלף איש. הראל, 23.12.2013.
32. מחקרים בכל העולם מצביעים על מתאם חיובי בין השכלה והכנסה לבין הנטייה לחיסכון. הסיבה פשוטה: אנשים משכילים מפתחים רסנים וחוסן נפשי, נוטים לשפוט את העולם באופן רציונאלי יותר (נטרול רעשים רגשיים) והם גם בעלי הכנסה פנויה גדולה יותר. קיים גם מתאם חיובי בין גיל לבין הנטייה לחסוך לפנסיה, כלומר הקרבה לגיל הפרישה מעלה את המודעות לחסכון Desmette & Gaillard, 2008.

33. גרדינגר, 2013.
34. כך למשל, בסקר שנערך ב-2011 נמצא כי 35% מהישראלים בגילי 25-50 לא חוסכים אפילו שקל אחד מעבר להפרשות לפנסיה או קרן השתלמות שיוורדות מהמשכורת דרך מקום העבודה, אם בכלל יש להם הפרשות מסודרות כאלו. התופעה ניכרת בכל המעמדות הכלכליים וגם בקרב אקדמאים (28% מבני 25-50 בעלי השכלה אקדמאית אינם חוסכים). מקרב אלה שכן חוסכים, כמחצית מצליחים לשים בצד בכל חודש פחות מ-500 שקל. הסכום הזה אמור להספיק לשדרוג דיור או מכונית, הוצאות שוטפות לא מתוכננות וחסכונות שיקלו 'לסדר את הילדים' בעתיד היותר רחוק. אספריל, 2011.
35. לפי דו"ח של Moody's Analytics שפורסם ב"וול סטריט ג'ורנל" הדור הצעיר בארה"ב הפסיק לחסוך. למעשה, צעירים עד גיל 35 לא רק שאינם חוסכים אלא הם אף מוציאים יותר ממה שהם מכניסים. שיעור החיסכון שלהם הוא מינוס 2%, כך זאת בהשוואה לשיעור חיסכון חיובי של 3% בקרב בני ה-35 עד 44, חיסכון של 6% מההכנסה אצל בני ה-45 עד 54 ו-13% אצל בני 55 ומעלה. Zumbrun, 9.11.2014. על התופעה ראו גם: Pew Research Center, 21.2.2013.
- לעניין זה ראו גם: מנלה, 21.11.2014.
36. Shapira, 2010.
- רק 58% מבני דור המילניום משלמים את החשבונות החודשיים שלהם בזמן. Dugas, 2010.
- שליש מהעובדים הצעירים בארה"ב לא יכולים לשלם את החשבונות שלהם. AFL-CIO report, 2009.
- על פי מחקר של המכון האמריקאי של רואי החשבון, במהלך 20 שנה (1985 - 2005) השווי הכספי החציוני של צעירים בגיל 25-34 צנח ביותר מ-30% והחוב החציוני שלהם עלה ב-44%. ובמספרים: ממוצע החוב של צעיר/ה בגילאי העשרים ומשהו שהיה/תה בחובות עמד ב-2010 על \$45,000, משנתה מ-\$12,000 לבני 21-20 ל-\$78,000 לבני 28-29. Clough, 2008.
37. הנתון הזה אומת לנו גם בשיחות שקיימנו עם אנשי סגל בכירים באחד הבנקים הגדולים (לא סופקו נתונים רשמיים, אבל ניתנה הערכה). עוד התברר בסקר שנערך ב-2011, שלרוב האנשים ממעמד הביניים (למעלה מ-65%) ובכלל זה צעירים, אין שום חיסכון שיכול לכסות הוצאה בלתי מתוכננת, וגם יהיה להם קשה לגייס את הסכום ממקור אחר. אספריל, 2011.
- הנתונים מישראל תואמים פחות או יותר את מה שנמצא גם בסקרים בארה"ב כך למשל, בסקר של חברת השקעות אמריקאית וותיקה הודו 55% מבני דור ה-Y שהם לא התחילו אפילו לחסוך לפרישה. 64% אמרו שהפרישה כלל לא מעניינת אותם (לא חושבים כלל על העתיד הרחוק). כמעט שלושת רבעי (73%) הודו שהם לא חוסכים מספיק ליום פרישה, בהשוואה ל-61% מכלל האוכלוסייה. Perman, 2011.
38. כך לפי דמיאן היל (Damian Hill) - מנכ"ל REST. הוא ממליץ שמערכת החינוך תעסוק בלימוד התנהלות כספית מתכנן תקציב, החזרת חובות, חיסכון לטווח ארוך וקצר וכדו'. Dugas, 23.4.2010. בדור הסבים ובמידה רבה גם בדור ההורים מקובל היה לפתוח קופת חיסכון לילד עם היוולדו. מנהג זה נעשה הרבה פחות שכיח אצל הצעירים היום. במקרים רבים הורי הצעירים (הסבים והסבתות) הם אלה שפותחים את החיסכון לנכדיהם.
39. זוגות צעירים רבים מעדיפים דירה חדשה ולא יד שניה או שלישית, גם כאשר הם יודעים שידם אינם משגת ושהפערים לא אז איך הגיוניים (במקרים רבים נובעים מתדמית). על התופעה ראו: סמולסקי רז, אין לנו דוד עשיר ולא זכינו בפיו, נקנה דירה? דה-מרקר, 23.12.2013.
40. ארזי, 19.5.2011.
41. צוריאל הררי, 27.6.2013.
42. אורלי, 13.4.2012.
43. וולף, 13.1.2014.
44. אורלי, 13.4.2012; ארזי, 19.5.2011. המחשה משעשעת או עצובה (תלוי בהשקפת העולם) להכחשה הדורית, שמאפיינת לא רק את הישראלים, אפשר למצוא בסקר של מכון Pew האמריקאי שמצא כי 85% מהמבוגרים מתחת לגיל 30 חשים אופטימיות לגבי עתידם הפיננסי, בהשוואה ל-45% מבני ה-50 ומעלה. 75% מהצעירים טענו שהם חשים ביטחון שיהיה להם מספיק כסף כשיגיעו לגמלאות (Pew, 2010). המחקר נערך אמנם בארה"ב אבל אפשר לשער שבישראל התוצאות לא היו שונות בהרבה, בשל הדמיון הכללי במאפיינים הדוריים.
45. במחקר בארה"ב נמצא שכשליש מהילדים הבוגרים היו זקוקים לסיוע של ההורים בכיסוי חובות שהם יצרו. Boyce, 2010.
46. פויר, 29.4.2012.
47. null
48. זרחוביץ', 6.3.2016.
49. פורום תפוז עשרים פלוס, 13.11.2010.
50. בארה"ב יצירת 'מינוס' בחשבון הבנק הפרטי זו עבירה על החוק, והיא גוררת החזרת הצ'ק על ידי הבנק מבלי לכבד אותו, תשלום עמלת שירות גבוהה לבנק, תשלום עמלה לבעל העסק (שלו החזירו את הצ'ק) ולעיתים אף הסתכנות בתביעה אזרחית או פלילית. רילוקיישן לארה"ב, אתר ישראלים בחו"ל.
51. ועדת הכלכלה של הכנסת, 21.1.2003.
52. במשך שנים אפשרו הבנקים משיכת יתר ללקוחות פרטיים בהיקפים גדולים מאד. פקידי הבנק נטו לאשר משיכה מעבר

- למסגרת האשראי המאושרת, והריבית הגבוהה על האוברדרפט לא הרתיעה אנשים למשוך כספים, שיתקשו להחזיר.
53. לינדר גנץ, 2008; קורן, 2008.
54. הנה כי כן, בסקר שנערך ב-2012 עבור גלובס על-ידי מכון המחקר פאנלס, עלה כי קרוב ל-40% מבני 40-30 מתקשים לסיים את החודש ללא מינוס. אהרוני ורוז חיימוביץ', 2012.
55. אורלי, 13.4.2012.
56. בן ארצי, ראש הקבוצה לחקר קבלת החלטות באוניברסיטת UCLA, ניסח זאת בראיון לכתב כלכליסט: 'לבקש ממישהו לחסוך 30 שנה לעתיד זה בערך כמו להגיד לו 'קח את הכסף שלך היום, זרוק אותו בצד, ושמישהו שאתה לא מכיר ייהנה ממנו בעתיד'. אף על פי שזה לכאורה לא הגיוני, אנשים לא נקשרים לאני העתידי שלהם. הם לא מכירים אותו, הם לא יודעים איך הוא נראה ומה הוא רוצה, ולכן גם לא חשים כלפיו דבר. למה שישלחו אליו כסף כל החיים?' בתוך: הוברמן, 2011. מחקר שערכה פייסבוק בקרב בני 21 עד 34 בארה"ב מצא כי 86% מהם חוסכים ללא יעד מוגדר ורק ל-37% מהם יש תוכנית כלכלית; הצלחה פיננסית בעיניהם היא חיים חופשיים מחובות. למעשה, 86% מהם אף חוסכים באופן אקטיבי, אך הם לא בהכרח חוסכים עבור מטרה ספציפית. 54% טוענים שהם חוסכים רק כדי להיות אחראיים, 20% חוסכים למצבי חירום ורק 17% חוסכים כדי לרכוש דירה. מנלה, 2.2.2016.
57. בפייסבוק התגבשה קבוצה שמחתה על העלייה המתמשכת במחירי המזון במדינה וקראה לציבור להימנע מרכישת גבינת קוטג' במחירה הנוכחי. למחאה הצטרפו למעלה מ-100,000 גולשים, והיא צברה התעניינות תקשורתית והובילה לפתיחת דיון ציבורי רחב בנושא יוקר המחיה בישראל. החרם הוביל לירידה משמעותית במכירות גבינת קוטג' בישראל ולהורדת מחירים בקטגוריה. סביוני 2011.
58. לשכה מרכזית לסטטיסטיקה, 2010. הכנסה והוצאה חודשית ממוצעת למשק בית לפי סוג משק בית, שנתון סטטיסטי לישראל.
59. בלמ"ס בדקו וגילו כי שיעור האנשים שמדווחים על קושי לעמוד בהוצאות החודשיות גבוה משיעור אלו שהוצאותיהם אכן גבוהות יותר מהכנסותיהם. להב, 22.2.2014.
60. לשכה מרכזית לסטטיסטיקה. 2011. הכנסה והוצאה חודשית ממוצעת בעשירונים של משקי בית לפי הכנסה נטו לנפש סטנדרטית, שנתון סטטיסטי.
61. על פי מחקרו של מיכאל שלו ממרכז טאוב, לאחר עשור של גידול מתמיד, מ-1995 ועד 2005, החלו ההכנסות הריאליות של משפחות צעירות שבראשן עומדים יהודים ילידי הארץ בגילאי 25-34 לרדש, ואף חלה בהן ירידה קלה בשנים האחרונות. זאת ועוד, ההכנסות של אותן משפחות בהשוואה להכנסות של כלל המשפחות בישראל ירדו מאז 2005 במידה ניכרת. המחקר ניסה לעמוד על המגמות גם בפילוח משנה: העובדים חולקו לשתי קבוצות עיקריות - בעלי השכלה אקדמית ובעלי השכלה תיכונית לכל היותר. כל אחת מקבוצות אלה חולקה לעובדים שמתגוררים במרכז הארץ ולכאלה שמתגוררים במקומות אחרים. ולבסוף, כל אחת מהקבוצות חולקה לטווחי גיל מצומצמים יותר: גיל 25-29, גיל 30-34, וגיל 35-54. בעבור כל תת-קבוצה כזו נבחן מה היה השינוי בשכר בשנים 2005-2010 לעומת השינוי במדד המחירים. נמצא כי האינפלציה היתה גבוהה מהשינוי בשכר של כל תת הקבוצות, למעט עובדים משכילים ממרכז הארץ בני 35-54. הם היחידים ששכרם יצא ללא פגע בתקופה הזו, ואף עלה יותר מאשר השינוי במחירים. שלו, 2012.
62. תגובה לכתבה: אורלי, 13.4.2012.
63. כיוון שמדד הבניה עלה בהרבה בהשוואה לעליית המשכורות הממוצעות במשק, חלה גם נסיקה במספר המשכורות הממוצעות של שכיר הנחוצות לרכישת דירה. כאשר מחיר הדירה עולה גם המשכנתא גדלה. וכאשר המשכורת לא גדלה באותו סדר גודל אז המעמסה של המשכנתא על ההכנסה גדלה. גם השינוי במדיניות של בנק ישראל לגבי גובה ההון הראשוני, שנבע מחשש להיווצרות בועה בענף, הכבידה על יכולת המימון של צעירים.
64. על הירידה בשיעור הבעלות על דירה בקרב צעירים, גם כשנלקחת בחשבון דחיית גיל הנישואים, ראו: פוקס, 2015.
65. ליניאל, 11.07.2013.